

พ่อชายไปนอกคิ่นถิ่นกับการนิยาม ความหมาย “คนไปไกล”¹

Male Transnational Labour Returnees and
Contested Meanings of “Khon Pai Klai”
(who going far away)

พรรณภัทร ปลั่งศรีเจริญสุข
Panpat Plungsricharoensuk

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเรื่องราวการคืนถิ่นสู่บ้านเกิดของผู้ชายจากชนบทที่เดินทางไปทำงานในต่างประเทศ โดยพิจารณาพวกเขาในฐานะที่เป็นผู้กระทำการทางสังคม ซึ่งดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครัวเรือนและชุมชนที่มีความแตกต่างทางชนชั้นและสถานภาพทางสังคม ขณะที่การไปทำงานต่างประเทศกลายเป็นช่องทางหนึ่งในการต่อรองของผู้คนในชนบทกับการพัฒนา ด้วยการปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาเมื่อคืนถิ่นกลับบ้านเกิด ท่ามกลางบริบทการพัฒนาที่ให้ความสำคัญ

กับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ด้วยเหตุที่คนกลุ่มนี้จะมีโอกาสสะสมประสบการณ์ และทุนต่างๆ ที่นำมาซึ่งความสามารถที่ต่างกันในการสร้างกลยุทธ์การปรับใช้แรงงานของครัวเรือนและการปรับสร้างอัตลักษณ์บางประการเมื่อคืนถิ่นกลับบ้านเกิด

คำสำคัญ : แรงงานข้ามชาติคืนถิ่น อัตลักษณ์ การต่อรองการพัฒนา

Abstract

This article focuses on male transnational labour returnees considered as active agents, who are members of their families and communities, characterized by the differentiation of classes and social status. In addition, for rural villagers working abroad is used as a practice of negotiation with mainstream development, which is ideologically based on modernization. Working abroad is deemed to be a source of reproduction and reconstruction of identities. Transnational labourers are under the assumption that they might have better opportunities to gain experiences and accumulate multiple types of capital, which they can use to increase the efficiency of their coping strategies for household labor and identity reconstruction when returning home.

Keywords: transnational labor returnees, identity, negotiating development

บทนำ

ที่ผ่านมาคนงานไทยในต่างประเทศถูกอธิบายโดยทั่วไปในฐานะเป็นประชากรซึ่งเคลื่อนย้ายไปมาตามแรงผลักดันและแรงดันภายในตลาดแรงงานระหว่างประเทศ เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ผู้ต้องการโอกาสที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยการดิ้นรนทำงานหาเงินในต่างประเทศที่มีค่าแรงสูงกว่าบ้านเกิด เพื่อพ้นจากปัญหาการประกอบอาชีพที่ทำอยู่ก่อนไปต่างประเทศ หรือมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่สูงขึ้น อันเป็นผลมาจากความด้อยโอกาสทางการศึกษาและเศรษฐกิจ (พวงทอง, 2546; อมรศักดิ์, 2539; กัณณิกา, 2546 และอมรรัตน์, 2542) ดังคำกล่าวในทำนองว่าเป็นผู้ “รู้น้อย อยากรวย” (<http://www.yes-wedo.com>, 16 เมษายน 2551)

รวมทั้งกล่าวถึงการใช้จ่ายเงินเมื่อคืนถิ่นกลับมาว่าส่วนใหญ่หมดไปกับหนี้และรายจ่ายที่ไม่ให้ผลตอบแทนหรือเครื่องใช้อำนวยความสะดวกและบ้านซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (กัณณิกา อังศุรณสมบัติ, 2546 และ สุภางศ์ จันทวานิช, 2544) หรือพิจารณาการใช้จ่ายว่าได้รับอิทธิพลจากค่านิยมแบบบริโภคนิยมที่เกิดจากพลังความทันสมัยภายนอก เข้าไปทำลายค่านิยมเดิมในชุมชน โดยผู้เคลื่อนย้ายเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่นำค่านิยมดังกล่าวเข้าสู่ชุมชน (Tai, 2002) หรืออธิบายการนำเงินไปใช้ตกแต่งบ้านเรือนด้วยเฟอร์นิเจอร์ราคาแพงและครอบครองอุปกรณ์อำนวยความสะดวกที่ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ว่ามีส่วนสะท้อนสถานะทางสังคมและการเงินของครัวเรือน (สุมาลี ปิยานนท์ 2545: 389) เป็นผลให้คนงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศโดยเฉพาะแถบตะวันออกกลาง ในช่วงทศวรรษ 2520 - 2530 ที่ต้องการแรงงานสำหรับโครงการก่อสร้างต่างๆ โดยจงใจด้วยค่าตอบแทนจำนวนมากว่าเป็นเสมือนการมุ่งหน้าไปเพื่อ “ขุดทองกลางทะเลทราย” (พวงทอง ทิพย์แดง, 2546: 1)

ขณะเดียวกันภาพของแรงงานไทยในต่างประเทศจำนวนไม่น้อยถูกนำเสนอให้เห็นความเสี่ยงที่ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของรายได้และความยุ่งยากลำบากที่อาจเกิดขึ้นขณะใช้ชีวิตในที่ทำงานและที่พักอาศัยอยู่ในต่างประเทศได้เช่นกัน เมื่อนำไปพิจารณาประกอบกับสาเหตุและแนวทางการใช้จ่ายเงินเมื่อครั้งคืนถิ่นข้างต้น เป็นไปได้หรือไม่ว่า การไปทำงานในต่างประเทศอาจมีความหมายมากไปกว่าเป็นปฏิริยาที่สนองตอบต่อความต้องการอยากมีอยากได้หรือตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในต่างประเทศที่มีค่าตอบแทนการทำงานที่สูงกว่าในประเทศ ดังข้อสังเกตที่ว่า การอพยพเคลื่อนย้ายของแรงงานข้ามชาติไม่ได้เป็นไปตามปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด ด้วยความพยายามเพื่อสร้างกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการมีความหลากหลายในการตัดสินใจ ไม่ใช่แค่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น (Weyland, 1993: 18; Kearney, 1996: 122; Grimes, 1998) ซึ่งเป็นที่มาสำคัญของบทความชิ้นนี้

บทความนี้พิจารณาคงงานข้ามชาติคืนถิ่นในฐานะที่เป็นผู้กระทำการทางสังคมที่ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครัวเรือนและชุมชนที่มีความแตกต่างทางชนชั้นและสถานภาพทางสังคม ขณะที่การไปทำงานต่างประเทศถูกพิจารณาว่าเป็นแหล่งที่มาในการต่อยอดหรือปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาเมื่อคืนถิ่นกลับบ้าน ด้วยการทำความเข้าใจผ่านคำบอกเล่าเรื่องราวที่พวกเขามีต่อตัวเอง และจากผู้คนต่างๆ ที่พวกเขาไปปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการคืนถิ่น โดยนำเอามิติทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เข้ามาช่วยในการศึกษาการเคลื่อนย้ายของผู้คนผ่านการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ผู้คน วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของผู้เคลื่อนย้าย เพื่อเล็งอัตลักษณ์ทางสังคมที่ถูกสร้างหรือจำกัดโดยรัฐและกฎหมาย ไปสู่ระบบคุณค่าที่ต่างออกไป (Kearney, 1996) โดยในที่นี้จะนำเสนอผ่านปฏิบัติการบริโภคนโยบายของคนงานชายข้ามชาติคืนถิ่นที่สัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์และต่อยอดกระบวนการแยกแยะทางสังคม อันจะนำมาซึ่งความสามารถ

ในการคงไว้ ปรับเปลี่ยนหรือผลิต ระบบคุณค่าหรือความหมายที่จะช่วยเข้าใจถึงการกำหนดบทบาทและสถานภาพทางสังคมซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมหมู่บ้านของพวกเขา

คนงานชายข้ามชาติคีนถิ่นในบทความนี้ เป็นผู้ที่เดินทางจากหมู่บ้านสังคมเกษตรกรรมแห่งหนึ่ง² ที่อยู่ห่างจากอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง³ เป็นระยะทางไม่น้อยกว่า 60 กิโลเมตร เพื่อไปทำงานในต่างประเทศ หมู่บ้านดังกล่าวมีผู้ชายไม่น้อยกว่า 70 คน ที่เดินทางไปและกลับจากการทำงานในต่างประเทศตั้งแต่ปี 2528 เรื่อยมาถึงปัจจุบัน โดยปี พ.ศ. 2528-2531 เดินทางไปทำงานที่ซาอุดีอาระเบียเป็นจำนวน 4 คน มาเลเซีย 2 คน และสิงคโปร์ 19 คน ช่วงปี 2532-2534 เดินทางไปเป็นแรงงานที่คูเวตอีก 3 คน และเพิ่มสูงถึง 45 คนที่บรูไน จากนั้นจึงลดลงมาเป็น 19 คนในได้วันช่วง พ.ศ. 2535-2541 และเหลือเพียง 6 คนในช่วงทศวรรษ 2540 ซึ่งทั้งหมดเดินทางไปทำงานที่เกาหลีใต้ โดยพบว่าไม่น้อยกว่า 10 รายที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 1 ประเทศ ซึ่งร้อยละ 80 ของคนที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศมีสถานภาพสมรส และมีลูกอย่างน้อย 1 คน ตั้งแต่ก่อนไปทำงานต่างประเทศ โดยแต่ละครั้งจะพำนักรและทำงานในประเทศนั้นๆ เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 2 ปี⁴ และเมื่อคีนถิ่นกลับบ้านเกิดดำรงชีพด้วยการผลิตและรับจ้างภาคเกษตรเป็นหลัก รวมทั้งเป็นแรงงานรับจ้างภาคอุตสาหกรรมก่อสร้างในช่วงที่ว่างเว้นจากงานในไร่นา

ทั้งนี้พบว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงของการบริโภคและอุปโภค เป็นการแสดงออกที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อสร้างการยอมรับต่อความสำเร็จของพวกเขาเมื่อคีนถิ่นกลับบ้านเกิด ซึ่งสัมพันธ์กับความสามารถในการผลิตซ้ำและเพิ่มพูนความเป็นพ่อของบ้านในฐานะผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัว โดยเฉพาะบริบทการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งกระทำการผ่านการสร้างภาพลักษณ์และความหมายให้กับพื้นที่ต่างๆ ว่าเป็นพื้นที่ที่เจริญและล้ำหลัง

ไชนี่ ชี้อิทธิ เปลี่ยนแปลงบ้าน กับการเป็นคนไปนอกได้

การใช้จ่ายเงินหลังคืนถิ่นกลับบ้านเกิดของคนงานชายข้ามชาติที่เป็นกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่นำไปใช้ปลดหนี้ ชื้อข้าวของเครื่องใช้ สินค้าสมัยใหม่ด้วยเงินสด และซ่อมแซม ต่อเติม หรือสร้างบ้านใหม่ ทว่าคนงานคืนถิ่นและชาวบ้านในหมู่บ้านให้ความหมายต่อการใช้จ่ายที่ต่างไปจากงานศึกษาที่กล่าวไว้ข้างต้นอย่างมีนัยสำคัญว่า ช่วยสะท้อนความสามารถในการบริโภคอุปโภคที่แตกต่างไปจากชาวบ้านคนอื่นที่สำคัญต่อการประกอบสร้างการเป็นผู้ประสบความสำเร็จจากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศให้สามารถดำรงอยู่ในสถานะผู้บริโภคได้อย่างต่อเนื่อง

การนำเงินไปปลดหนี้ที่ยืมมาจากธนาคาร ครั้วเรือนคนมีหรือร้านค้าในชุมชน ก่อนใช้จ่ายด้านอื่นเป็นสิ่งที่คนไปนอกคืนถิ่นทุกรายต้องทำเป็นอันดับแรกไม่ว่าจะสามารถสะสมเงินได้จากการทำงานในต่างแดนมากน้อยเพียงใด เพราะมีส่วนสำคัญต่อการทำความเข้าใจเบื้องต้นของชาวบ้านทั่วไปถึงความเปลี่ยนแปลงของสถานะทางเศรษฐกิจของครั้วเรือนนั้นๆ รวมทั้งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และถ้าใครไม่ส่งดอกปลดหนี้อาจถูกเข้าใจว่าได้มาไม่มาก หรือถ้ามีการนำเงินไปใช้จ่ายอย่างอื่นแต่ไม่นำมาใช้หนี้โดยเฉพาะหนี้ที่ยืมไปจากคนในชุมชนจะถูกนิยามว่าเป็นคนไม่มีความรับผิดชอบได้ ทำให้การใช้จ่ายเงินไปกับการปลดหนี้ กลายเป็นขั้นตอนแรกของการรื้อฟื้นและสร้างการยอมรับการกลับมาของพวกเขา ด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อภาระของพวกเขานในอดีต ก่อนที่จะแสดงว่าพวกเขาเปลี่ยนแปลงไปไกลจากเดิมมากน้อยเพียงใด เช่น เปลี่ยนสถานะจากการเป็นครั้วเรือน “คนตึก” ไปสู่ “คนมี” โดยแสดงความสามารถที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยเป็น “ผู้ขอยืม” สู่การเป็น “ผู้ให้ยืม” ดังลุงน้อยจัน (อายุ 54 ปี) ที่กล่าวว่า “มันเป็นความภูมิใจ เราหาเงินมาด้วยลำแข้งเราเอง เมื่อก่อนกู ๕.ก.ส. อยู่ ตอนสุดท้ายมาไม่เป็นหนี้ เราไม่เป็นหนี้ มีให้คนยืมด้วย มันธรรมดาอะ”

นอกจากนี้การซื้อข้าวของเครื่องใช้จากต่างแดนด้วยเงินสดเป็นอีกแบบแผนการบริโภคของคนไปนอกส่วนใหญ่โดยเฉพาะช่วงต้นทศวรรษ 2530 ดังที่ผู้เขียนจะได้รับฟังบ่อยครั้งในเรื่องราวเกี่ยวกับการซื้อและนำเครื่องใช้ไฟฟ้าราคาแพงขึ้นเครื่องบินกลับมาจากประเทศที่ไปทำงานหรือหาซื้อจากห้างร้านในเมือง เช่น ชุดเครื่องเสียง โทรทัศน์ รวมทั้งการซื้อชุดรับแขก เตียงนอน ตู้เสื้อผ้า เมื่อครั้งคืนถิ่นกลับบ้านเกิด ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งในการแสดงความสำเร็จที่ได้จากการไปทำงานต่างแดน ด้วยการสร้างความโดดเด่นผ่านการครอบครองสิ่งที่สะท้อนความ “ทันสมัย” ที่ขณะนั้นยังเป็นสิ่งหายากในชุมชน เช่น ลุงก้อง (อายุ 50 ปี) ที่เล่าถึงเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ตนนำกลับมาจากสิงคโปร์ เมื่อปี 2530 ว่า “ซื้อทีวีเครื่องเสียง วิทยุกลับมา ในหมู่บ้านมีไม่เยอะ เอามาเปิดกันทั้งวัน เราก็ภูมิใจที่ไปประสบความสำเร็จ...แต่ก่อนทีวีไม่ค่อยมี มีแต่ทรานซิสเตอร์ไปปั่นทำงานได้ ก็ซื้อจากเมืองนอกมา ซื้อเมืองไทยก็มี แต่ที่โน่น ซื้อมาถูกหน่อย แต่เอามาได้ไม่มาก เอาเทปมา สมัยก่อนใหญ่ๆ มีก็ใก้อยู่ละ (ยิ้มน้อยๆ) เอามาก็ดีใจคนอื่นได้ฟังด้วย บ้านเรายังไม่ค่อยมี เรามี มันก็ไถ้นะ (หัวเราะ)” ซึ่งช่วงนั้นระบบไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้านได้ไม่นานและมีไม่ถึง 15 คริวเรือนที่มีโทรทัศน์ โดยส่วนใหญ่เป็นคริวเรือนที่มีสมาชิกทำงานเป็นข้าราชการ พนักงานมีเงินเดือน หรือมีสมาชิกเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี การเข้ามาของระบบไฟฟ้าปลายทศวรรษ 2520 และการเกิดขึ้นของถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอเมืองลำปาง อันเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายภายใต้อุดมการณ์ “การพัฒนา” ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ นั้น มีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีบริโภคอุปโภคของผู้คนในหมู่บ้านอย่างชัดเจน ประกอบกับการขยายตัวของตลาดสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าในภาคเหนือที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดการตั้งตัวแทนและเครือข่ายจำหน่ายสินค้ากระจายไปตามพื้นที่ต่างๆ มากขึ้น คริวเรือนที่มีกำลังพอในการซื้อสินค้าดังกล่าวในช่วงทศวรรษ 2530 ส่วนใหญ่เป็นคริวเรือนที่

มีสมาชิกไปทำงานต่างประเทศ กระทั่งต้นทศวรรษ 2540 ระบบเงินผ่อนระยะยาวแพร่หลายทำให้เกือบทุกครัวเรือนสามารถเข้าถึงสินค้าประเภทดังกล่าวได้ง่ายขึ้น ประกอบกับความสะดวกสบายของการขนส่ง และแหล่งงานที่มีมากขึ้นอันเนื่องมาจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในภาคเหนือ ทำให้การครอบครองสินค้าที่สะท้อนความทันสมัย ถูกลดทอนคุณค่าในการอ้างอิงความหมายเพื่อแสดงความเป็นผู้ประสบความสำเร็จจากการไปนอกลงไป

แต่กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาที่ภาพลักษณ์การพัฒนา ความเจริญ กำลังแทรกซึมสู่การรับรู้ของผู้คนในชุมชน กระทั่งมีความปรารถนาที่จะเป็นส่วนหนึ่งของความเจริญดังกล่าว ความสามารถในการครอบครองสิ่งของเครื่องใช้ราคาแพงจากต่างแดนได้ถูกนำมาช่วยในการสร้างความภาคภูมิใจของผู้ชายที่ไปหาเงินไกลถึงเมืองนอก ในการแสดงความเป็น “ผู้หารายได้” ให้ครอบครัวได้โดดเด่นกว่าเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ทำให้การไปทำงานในต่างประเทศเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีส่วนเพิ่มหรือลดคุณค่าทางเศรษฐกิจในแง่ชนชั้น เพราะมีส่วนในความสัมพันธ์ของการผลิตและการแลกเปลี่ยนในระบบทุนนิยม ทั้งในมิติการสะสมความมั่งคั่งและการแลกเปลี่ยนเงินตรา เพราะความหวังที่จะกลับสู่บ้านเกิดของตน ทำให้ยังคงส่งเงินกลับสู่ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านเกิดและสานต่อความสัมพันธ์กับบ้านเกิดในระหว่างทำงานอยู่ต่างแดน ด้วยค่าจ้างในที่ทำงานหรือที่พักใหม่ พวกเขาจึงสามารถสะสมเงิน ไปพร้อมกับการบริโภคสินค้า ซึ่งจะช่วยในการสร้างผลกระทบที่คืบคลานต่อการเคลื่อนย้าย (Donnan and Wilson, 1999: 107, 109, 118) เช่นที่พบว่า คนไปนอกรยังส่งเงินกลับบ้านอย่างต่อเนื่อง เมื่อคืนถิ่นกลับมา มีการปรับปรุงตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขาในการจัดช่วงชั้นสถานะในชุมชนที่เขาจากไป ด้วยการอ้างอิงถึงความสามารถในการครอบครองในสิ่งที่ไม่ได้มีแหล่งกำเนิดเดียวกับบ้านเกิด เช่น สินค้าจากต่างประเทศหรือจากเมืองใหญ่ ที่เป็นเรื่องยากสำหรับสมาชิกชุมชนคนอื่นในการครอบครองสินค้าเหล่านั้น เพื่อบ่งบอกความสำเร็จที่ได้จากการไปทำงานต่างแดน

ที่จะนำมาซึ่งการบอกเล่าเรื่องราวของพวกเขาเพื่อต่อยอดความเป็นชาย
ในฐานะผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัวของพวกเขาต่อไป

การนำเงินไปใช้จ่ายซ่อมแซม ปรับปรุง หรือสร้างที่อยู่อาศัย เป็น
อีกการกระทำสำคัญที่ชาวบ้านคนอื่นนำมาพิจารณาถึงความสำเร็จของ
คนงานคืนถิ่น ดังคำพูดที่ว่า “ใครไปได้ดี ดูออก มีเงินซื้อโน้นซื้อนี้ ทำ
บ้านใหม่ ไม่ค่อยเดือดร้อนดูกันออก” ซึ่งพบว่า คนไปนอกกว่า 30 ราย
นำเงินบางส่วนมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยตั้งแต่ซ่อมแซมต่อเติม
เล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ทาสี ปูพื้น ต่อเติมใต้ถุนบ้าน โดยการก่ออิฐฉาบปูน
ไปจนถึงสร้างบ้านหลังใหม่ที่ใหญ่โตกว่าเดิมหรือรูปทรงสมัยใหม่ทั้งหลัง

การสร้างบ้านรูปทรงสมัยใหม่ จำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมาก เพราะ
มีค่าวัสดุ ค่าแรงช่างและ คนงานในการก่อสร้าง ซึ่งต่างจากอดีตที่
คู่แข่งงานใหม่จะสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่มุงด้วยใบตอง จากนั้นจะค่อยๆ
สะสมไม้ด้วยการไปลากจากป่าหรือซื้อตามบ้าน เมื่อได้จำนวนมาก
พอ จึงจ้างช่างผู้มีความรู้และใช้เครือข่ายความสัมพันธ์แลกเปลี่ยน
แรงงานมาช่วยกันสร้าง ซึ่งเจ้าของบ้านต้องทำอาหารให้คนที่มาช่วยและ
ไปช่วยครัวเรือนนั้นสร้างบ้านหรือทำงานในไร่นาเป็นการตอบแทน ส่วน
ความนิยมบ้านที่ก่ออิฐฉาบปูนมีมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 2530 โดยเริ่ม
จากครัวเรือนที่มีสมาชิกไปทำงานในเชียงใหม่และเห็นบ้านเรือนรูปแบบ
ดังกล่าว จึงนำรายได้มาสร้าง เช่นเดียวกับคนไปนอกคืนถิ่น ซึ่งเป็น
กลุ่มคนที่สามารถสะสมเงินได้มากพอสำหรับจัดหาและซื้อวัสดุ รวมทั้ง
เข้าถึงช่างที่สามารถสร้างบ้านตามรูปทรงดังกล่าว ประกอบกับคนใน
หมู่บ้านมีทักษะฝีมือในงานก่อสร้างมากขึ้น โดยการปรับปรุงบ้านที่ตน
อาศัยอยู่เป็นเสมือนการแสดงทักษะฝีมือให้ผู้พบเห็นอีกทางหนึ่ง ทำให้
หลายคนหันมาประกอบอาชีพก่อสร้างและรับเหมารสร้างบ้านให้คนใน
ชุมชนด้วยราคาที่ตกลงกันได้ ทำให้ความหวังของคู่สามีภรรยาที่อยาก
มีบ้านที่มั่นคงเป็นจริงได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะช่วงที่ไม่อาจเข้าถึงไม้ที่เป็น
วัสดุสำคัญเช่นในอดีต เนื่องจากพื้นที่ป่าโดยรอบชุมชนถูกประกาศให้
เป็นพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ

คนไปนอกคืนถิ่นส่วนใหญ่จึงนิยมแบ่งเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อเปลี่ยนแปลงบ้านของพวกเขา โดยอธิบายว่า “บ้าน” มีเป็นสิ่งบ่งบอกสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นหน้าเป็นตาของผู้เป็นเจ้าของและผู้อาศัย ทำให้บ้านกลายเป็นสิ่งยืนยันความสำเร็จและความสามารถในการประกอบอาชีพที่เพิ่มขึ้นจากประสบการณ์การทำงานในต่างประเทศได้ชัดเจนที่สุด ด้วยการเดินทางไปทำงานไกลถึงต่างแดน และเผชิญกับงานที่บีบคั้นให้ต้องทำงานอย่างหนักและต่อเนื่อง ทำให้ครัวเรือนคนไปนอกสามารถครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีความทันสมัยและมั่นคงได้ในเวลานี้น้อยกว่าครัวเรือนอื่น

ดังเช่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่ญาติพี่น้องคนรู้จักจะแวะเวียนมาเยี่ยมหาพูดคุยถามไถ่ในเรื่องการใช้ชีวิต การพักอาศัย การทำงาน และการเรียนของสมาชิกในครอบครัว จึงต้องมีที่พักสะดวกสบายต้อนรับผู้มาเยือนเพื่อสานสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน รวมทั้งเป็นทรัพย์สินของครัวเรือนในระยะยาว ดังที่น้ำพน (45 ปี) ซึ่งไปทำงานก่อสร้างในไต้หวัน (พ.ศ. 2539–2541) และเกาหลีใต้ (พ.ศ. 2542–2544) กล่าวว่า “บ้านสำคัญมาก อย่างอื่นซื้อหาขายไป แต่บ้านที่อยู่อาศัยสำคัญ เหมือนคนกรุงเทพฯ อยู่บ้าน บ้าน 2 ล้านยังอยู่ นี่บ้านเราแปลงเอง เติมเอง เราภูมิใจ เป็นหน้าเป็นตา เติมหองเติมอะไรไว้ให้ญาติพี่น้องมาแอ่วหาสงกรานต์ญาติๆ มา ต้องต้อนรับ มีพร้อม เขาก็กลับมาบ้านกัน...บ้านเฮา เขาต้องแบ่งดีๆ ก่อน เป็นที่อยู่ที่พักกินเฮานะ เอาที่บ้านไปค้าอีกบางที่” ดังนั้นสำหรับครัวเรือนไร่ที่นาเช่นตนนั้น บ้าน เป็นสมบัติที่จะตกทอดไปให้ลูกหลาน และเป็นทรัพย์สินที่จะสร้างความมั่นคงชีวิต เมื่อเวลาที่จำเป็นต้องใช้เงินยังสามารถนำไปจ้างองได้

นอกจากนี้ความพร้อมของที่พักอาศัยถูกขยายความว่าหมายถึงมีพื้นที่กว้างขวางสำหรับนอนพักและนั่งพูดคุย มีเครื่องใช้อำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โทรทัศน์ เครื่องเสียง รวมทั้งห้องน้ำภายในบ้านซึ่งต่างกับ 20 ปีก่อนที่นิยมสร้างห้องน้ำแยกไกลไปจากบ้าน ด้วยเหตุผล

ว่า จะทำให้ลูกหลานที่อาศัยอยู่ต่างบ้านทั้งชั่วคราวและถาวรในเมือง ไม่รู้สึกลำบากกายและใจในการมาเยี่ยมและพักอาศัย เพราะมีสภาพใกล้เคียงกับที่อยู่อาศัยของคนในเมือง ดังที่ลุงน้อยจัน (อายุ 54 ปี) ผู้มีประสบการณ์เดินทางไปทำงานในต่างประเทศถึง 3 ครั้ง คือ สิงคโปร์ (พ.ศ. 2528-2532) ไต้หวัน (พ.ศ. 2535-2537) และ เกาหลีใต้ (พ.ศ. 2541-2543) ที่ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า บ้าน เป็นสิ่งปลูกสร้างที่ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไปจากเดิมได้อย่างชัดเจน เช่น ในด้านเศรษฐกิจจากผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานก่อสร้างมาก่อน แต่เมื่อกลับจากการไปทำงานในต่างประเทศ สามารถต่อเติม ปรับปรุงบ้านให้มีสภาพที่ใหญ่โตขึ้นได้ด้วยเงินเก็บสะสมจากการทำงาน ไม่ใช่เงินกู้ยืมมา และสร้างด้วยน้ำพักน้ำแรง รวมทั้งความสามารถเชิงช่างของตน ซึ่งก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นเพียงเกษตรกรที่มาจากครัวเรือนที่มีฐานะยากจน

“บ้านนี้สำคัญ ถ้าเราปลูกบ้านดี ปลูกบ้านเสร็จ เงินทองก็ได้เก็บ ทุกคนจะต้องปลูกบ้านทำฐานะให้ดีกว่าก่อน คนเหนือเราบ้านเป็นสิ่งสำคัญ เป็นที่อยู่ทีกิน คนเหนือเลยชอบปลูกบ้านต้องปลูกดีๆ ใครมาไม่ให้พัก เพื่อนลูกมาแหวบ้าน มีห้องให้นอนพัก ถ้าห้องเล็กเราก็อัดอัด คับแคบ บ้านเราไม่มีโรงแรมให้ไปพัก มาบ้านก็พักบ้าน บ้านมันเป็นหน้าตาของคนด้วย มันช่วยสร้างฐานะ เรามีเงินเดียวก็หมดไป...แล้วสร้างบ้านมันนอกจากสร้างฐานะ ก็เหมือนให้คนอื่นรู้ว่า เราก็สร้างได้ ไม่จู้จี้ไม่เชียว บ้านนี้เป็นความภูมิใจเราเอง หาเงินด้วยลำแข้งเราเอง ไม่ได้กู้ยืมมา สร้างก็สร้างเอง ยกเว้นหน้าตาประตูที่จ้างเขาทำ”

คำบอกเล่าข้างต้นยืนยันด้วยคำพูดของแม่ยายที่พูดถึงลุงน้อยจันว่า “อย่างพ่อน้อยนี่ แต่ก่อนอยู่นี่ อยู่บ้านหลังเล็ก แต่ก็ออกไปตีๆ เงินที่ได้มา ไปทำงานนอกทั้งนั้น มีเงินซื้อที่ ให้เขาอยู่ มีสร้อยแขนคอ” และคนในหมู่บ้านที่ว่า “พ่อน้อยนี่ กลับมาได้ดี ก่อนไปไม่มีอะไร

สักอย่าง บ้านหลังน้อย ถ้าแกไม่ไป ถ้าจะไม่มีอะไรสักอย่างแน่ น้ำคิด
ยังจืด แกไปแล้วไปอีก” ครั้นโยงไปถึงคำอธิบายว่า “ทำไมถึงมีแต่ผู้ชายที่
ไปทำงานไกลถึงต่างประเทศ” ซึ่งลุงให้ความเห็นว่า “พ่อบ้านก็ต้องหา
เงินส่งมาให้ลูกเมีย” โดยขยายความว่า หากครอบครัวนั้นจะต้องมีใคร
ไปทำงานต่างบ้าน ถือเป็นหนึ่งในหน้าที่ของผู้เป็นสามี และสำหรับลุงน้อย
จึงการเดินทางไปเป็นคนงานรับจ้างในต่างแดนไม่ได้ถูกคาดหวังว่าจะ
ทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้นเท่าไรนั้น แต่ความหมายของการ
ไปนอกถูกเชื่อมโยงไปกับความพยายามที่จะแสดงบทบาทความรับผิดชอบ
ชอบในฐานะ “พ่อบ้าน” เพื่อรักษาและตอกย้ำตำแหน่งแห่งที่ของตน
ท่ามกลางความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ซึ่งการเดินทางไปทำงานต่าง
ประเทศทำให้ลุงมีเงินสะสมมากพอที่จะนำไปซื้อที่ดินและที่ดินปลูกบ้าน
รวมทั้งสร้างบ้านหลังใหม่ให้ตนเอง และซื้อที่ดินพร้อมกับปลูกบ้านหลัง
ใหม่ให้พ่อกับแม่ ดังคำพูดที่ว่า “ไปนอกมันทำให้ฐานะเราดีขึ้น ความ
เป็นอยู่ดีขึ้น พ่อไม่ทำงานก็ไม่มีใครว่า ที่ดินของพ่อแม่ของพ่อ พ่อก็
ซื้อเป็นคนสร้างบ้านให้”

ความคิดเห็นดังกล่าวใกล้เคียงกับ Hirai (2002: 192) ที่อธิบายถึง
การปลูกบ้านในอดีตว่า คู่แต่งงานใหม่จะแยกไปตั้งเรือนใหม่ที่สร้างด้วย
วัสดุไม้ไผ่ในตอนแรก ซึ่งหลายคู่คาดหวังที่จะสร้างบ้านด้วยไม้ที่มั่นคง
กว่า นั่นหมายถึงต้องมีวัสดุที่มากพอ จึงค่อยๆ หาค่อยๆ ซื้อ บางหลัง
ใช้เวลาหลายสิบปี กระทั่งสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นผู้ใหญ่ไปทำงานใน
นิคมอุตสาหกรรม ทำให้มีรายได้เพียงพอสร้างบ้านใหม่ และเมื่อบ้าน
ถูกสร้างเสร็จ มีนัยว่าคู่สามีภรรยาประสบความสำเร็จพอที่จะสร้าง
บ้านถาวร การเติบโตของบ้านจึงมีนัยการโตขึ้นของคู่สมรสนั้น อาจกล่าว
ได้ว่า การนำเอารายได้ที่เกิดจากการทำงานในต่างประเทศมาใช้ในการ
เปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของคนไปนอก มีนัยสำคัญต่อการแสดงให้คนใน
ชุมชนรับรู้ถึงการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ขึ้นของคู่สามีภรณานั้น ซึ่ง
สัมพันธ์กับการได้รับการยอมรับจากชาวบ้านถึงความสามารถในการ
เลื่อนสถานะทางเศรษฐกิจไปพร้อมกับสถานะทางสังคม

ด้วยเหตุนี้ บ้าน จึงกลายเป็นสิ่งปลูกสร้างที่ช่วยเตือนความทรงจำ และถ่ายทอดความภาคภูมิใจที่ได้จากการไปทำงานไกลถึงต่างแดน ให้เป็นที่ยอมรับโดยคนในชุมชนทั้งด้านความสามารถในการหารายได้เป็นจำนวนมากพอที่จะต่อเติม ซ่อมแซม สร้างบ้านให้มั่นคงกว้างขวางกว่า ก่อนตัดสินใจเดินทาง และแสดงความสามารถในการครอบครองสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ นอกจากนี้บ้านช่วยสะท้อนความรู้ความสามารถที่เพิ่มพูนขึ้นโดยเฉพาะด้านการก่อสร้างที่ได้เรียนรู้ ฝึกฝน สิ่งสมประสงค์ ได้มากพอที่จะนำมาปรับใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งช่วยสร้างโอกาสเข้าถึงการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องในบ้านเกิดได้ ด้วยเหตุนี้บ้านจึงกลายเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่ช่วยต่อยอดความสามารถในการแสดงบทบาทผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัวของพวกเขา

ใช้จ่ายเพื่อลูก ออมเพื่อสังคม กับการต่อยอดความเป็นชายที่พึงพาได้

ความสำเร็จจากการไปทำงานในต่างประเทศไม่ได้หยุดที่การแสดงความสามารถในการครอบครองวัตถุสิ่งของเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นหรือแสดงความสามารถในการครอบครองสิ่งทันสมัยเท่านั้น แต่รวมถึงความสามารถสนับสนุนทางการศึกษาให้ลูกๆ พ้นไปจากการเป็น “คนที่ไม่ไปไม่ไกล” เป็นชาวไร่ชาวนา คนงานก่อสร้างเช่นเดียวกับพ่อแม่ โดยเฉพาะภาวะที่ความเป็นชาวนาชาวไร่ถูกลดทอนความสามารถที่จะพึ่งพาตนเองทั้งในการผลิตและการขาย และถูกผูกไว้กับพื้นที่ชนบทที่มีนัยพื้นที่ไม่พัฒนา ไม่เจริญ ดังชาวบ้านที่พูดถึงหมู่บ้านตนเองในทำนองว่า “บ้านเรา บ้านนอก...บ้านเราไม่เจริญเหมือนในเมือง” หรือ ภรรยา น้ำพงค์ (อายุ 41 ปี) ที่พูดถึงเหตุที่สามีตัดสินใจไปทำงานเกาหลีใต้ (พ.ศ. 2543-2548) ว่า “อยากให้เรียนสูงๆ จะได้ไม่ต้องมาทุกข์อย่างพ่ออย่างแม่...อย่างเฮมันไม่แน่นอน เงินได้ไม่แน่นอน บ้านเฮทำการเกษตรราคามันอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง เขาว่าอย่างไร เราก็ต้องขาย...เฮมันได้ลุ่มๆ ดอนๆ มันไม่สม่ำเสมอ แต่ต้องจ่ายทุกวันนะ” โดยน้ำพงค์เสริม

ว่า “เขาก็ไม่อยากให้ลูกมาทำไร่นา หมดอนาคตเลย” เช่นเดียวกับลุง เรือง (อายุ 47 ปี) ที่พูดถึงเหตุผลที่ไปทำงานถึงบรูไน (พ.ศ. 2530-2533) และได้เป็นวัน (พ.ศ. 2537-2540) ว่าเป็นเพราะ “ลูกเรียนหนังสือ ต้องใช้เงิน 2 คน แม่ถึง งานในหมู่บ้านไม่พอจ่าย” และ “คนใดมีลูกเรียนหนังสือ มันไม่พอนะ อย่างตอนไปบรูไนลูกยังไม่ออกม.3 ตอนไปเรียนต่อในเมืองก็ไปได้วันอีก”

ทำนองเดียวกับอดีตคนงานข้ามชาติส่วนใหญ่ที่อธิบายถึงการไปทำงานในต่างประเทศว่าเป็นความรับผิดชอบของพวกเขาในฐานะ “พ่อของลูก” ด้วยการทำงานที่มีรายได้เพียงพอต่อการเป็นที่พึ่งให้กับสมาชิกในครอบครัวในบทบาทผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัว ไปพร้อมกับความสามารถในการมีเงินเก็บเพียงพอสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษาให้กับลูกๆ ตามความคาดหวังที่จะให้การศึกษาเป็นสิ่งที่จะทำให้ลูกๆ เข้าถึงงานที่มีความก้าวหน้าและมั่นคงมากกว่าการทำงานในไร่นาเหมือนพ่อแม่ เช่น คำกล่าวของลุงน้อยจัน ที่ว่า “คนไปนอกส่วนใหญ่เป็นคนมีครอบครัว...ถ้าแต่งงานแล้ว ผู้ชายต้องรับผิดชอบหาเงินมาจุนเจือครอบครัวเขา ซึ่งเขามีลูกต้องสงเสีย”

การอธิบายถึงความจำเป็นที่จะต้องไปหาเงินไกลถึงต่างประเทศดังกล่าว สอดคล้องกับ ข้อสังเกตที่ว่า เมื่องานในภาคเกษตรถูกทำให้ตระหนักว่าเป็นอาชีพที่มีอนาคตเพียงน้อยนิดในด้านการเงินรวมทั้งมีสถานภาพต่ำ และการศึกษาถูกตระหนักว่าจะช่วยหาทางเข้าถึงความก้าวหน้าในงานนอกไร่นาที่มีสถานภาพ รายได้ที่ดีและมั่นคงกว่า อีกทั้งการสงเสียลูกจึงเป็นไปเพื่อความมั่นคงของพ่อแม่ในอนาคตที่คาดหวังให้ลูก ๆ ตอบแทน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการได้รับอิทธิพลจากรัฐในที่ส่งเสริมให้ตระหนักถึงคุณค่าและผลประโยชน์ของการศึกษา ประกอบกับการศึกษาของลูกเป็นคุณค่าทางสังคมของพ่อแม่ Rigg (2001: 53) ซึ่งสะท้อนถึงอำนาจรัฐและตลาดแรงงานที่สามารถฝังตรึงความคิดเกี่ยวกับงานในชนบทกับงานในเมืองไว้กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย

การสร้างคุณค่าความหมายกับงานต่างๆ ให้ซึบซับเข้าไปอยู่ในความคิดความปรารถนาของผู้คนในท้องถิ่น ผ่านการสร้างภาพลักษณ์การพัฒนาความเจริญของรัฐที่นำเข้าสู่ชุมชนโดยผู้นำหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเพื่อสร้างการยอมรับบทบาทของรัฐในการเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้โดยชอบธรรม ไปพร้อมกับการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมของงาน เพื่อข้อได้เปรียบในการผลัดภาระความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้คนในตลาดแรงงานที่คุณสมบัติ ทักษะ ประสิทธิภาพ หรือเหตุผลส่วนตัวของแรงงานเอง (Kelly, 1999: 56, 58)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความพยายามของพ่อขายไปนอกที่ดิ้นรนแสวงหาช่องทางสร้างโอกาสในการมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพื่อพ้นไปจากความเป็นคนบ้านนอก คนไม่เจริญ ผ่านการลงทุนทางการศึกษาให้ลูกๆ สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐที่ฝั่งตรึงพวกเขาไว้กับพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ ซึ่งถูกให้ความหมายว่าล้มหลัง ขณะที่ภาพลักษณ์ของพื้นที่ที่เต็มไปด้วยระบบสาธารณูปโภค อุปโภคสะดวกลสบาย และมีการเติบโตทางเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเขาไม่เห็นทางที่จะเปลี่ยนแปลงหมู่บ้านตนให้เจริญ เช่น พื้นที่เมืองได้ จึงหันมาลงทุนทางการศึกษาของลูกๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งที่มาของรายได้ในเมืองใหญ่แทน

นอกจากนี้การออมเงินเพื่อสังคมเป็นอีกรายจ่ายสำคัญในการรักษาและขยายเครือข่ายทางสังคมเพื่อเข้าถึงโอกาสและความช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน หน้าที่การงาน ตลอดจนโอกาสพิเศษต่างๆ ซึ่งต่างจากผลการศึกษาของอมรศักดิ์ (2539) ที่พบว่า คนงานไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาย มีสถานภาพสมรส ประกอบอาชีพหลักทำไร่ทำนาหรือรับจ้างทั้งกึ่งฝีมือและมีฝีมือ และมีภูมิลำเนาในลำปาง คาดหวังการไปทำงานต่างประเทศว่า จะทำให้สามารถเก็บรวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่ง เพราะได้ค่าจ้างสูงและไม่มีสังคมเพื่อนฝูงเหมือนอยู่ในประเทศ ซึ่งเป็นเหตุของการฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น อีกทั้งไม่มีรายจ่ายในส่วนของการช่วยงานตามประเพณี เช่น งานศพ งานบวช งานประเพณีท้องถิ่น

ขณะที่การศึกษาค้นคว้าพบว่า ภรรยาคนไปนอกที่อยู่ทางบ้านจะเป็นผู้แบ่งรายได้จากสามีที่ทำงานในต่างประเทศมาสมทบในงานบุญงานประเพณีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ดังคำกล่าวของพี่สาวลุงน้อยจันทน์ที่ว่า “ถ้าอยากเข้าสังคม อยากอยู่ในหมู่บ้านก็ต้องเสียค่าของ ค่าสมาชิก ถ้าผิวไปต่างบ้าน เมียอยู่ก็ต้องเสีย นอกจากว่าไม่อยู่ ไม่กลับมา ก็ตัดไปเลย” ดังนั้นสำหรับผู้ทำงานต่างประเทศหรือต่างหมู่บ้านและมีความคิดที่จะกลับมาอาศัยและทำมาหากินในหมู่บ้านจึงยังคงรักษาและขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ไว้ โดยมีการออมเป็นหนึ่งในหนทางสำคัญที่จะรักษาหรือเพิ่มพูนตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม และเมื่อคนไปนอกคืนถิ่นจะพบว่าจำนวนของเงินสมทบถูกคาดหวังให้เพิ่มขึ้น พร้อมๆ กับจำนวนของที่เชิญให้ไปร่วมงานบุญงานประเพณีต่างๆ ที่เพิ่มขึ้น ดังที่ภรรยาอบต. น้อยคำ (อายุ 49 ปี) พูดถึงครั้งลุงน้อยกลับจากไปทำงานที่สิงคโปร์ (พ.ศ. 2528-2535) ว่า “ลุงกลับมา มีของใส่เยอะ เงินก็ใส่เยอะ ใส่เพิ่มขึ้น...บ้านเรามันเจริญขึ้นมาเรื่อยๆ ก่อนไปใส่ของ 15-20 กลับมา 30-35 ใส่ชื่อไว้หมด จดไว้ ใครให้เท่าไร อย่างเขาวานะ มีเงินก็เรียกพี่ มีทองเรียกน้อง ไม่มีเงิน ไม่มีของ ไม่มีอะไรมาเลย”

เรื่องของป้าธรรมเป็นอีกตัวอย่างที่สะท้อนว่า รายจ่ายเพื่อสังคมเป็นอีกรายจ่ายสำคัญ หลังสามีเสียชีวิตเพราะตกจากอาคารที่กำลังก่อสร้างระหว่างการทำงานในต่างประเทศเมื่อปี 2544 ลูกสาวจึงตามให้กลับมาอยู่ด้วยกันในหมู่บ้านและช่วยเหลือหลานแทนลูกสาวที่ต้องกลับไปทำงานในนิคมลำพูน และกล่าวถึงการสมทบเงินออมงานบุญงานประเพณีในบ้านเกิดอย่างต่อเนื่องว่าเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นการแสดงน้ำใจช่วยเหลือกันเพื่อสานและย้ำความสัมพันธ์ และเป็นระบบแลกเปลี่ยนต่างตอบแทน โดยทำยที่สุดผลของการออมจะกลับคืนสู่ครัวเรือนทั้งในยามสุขและยามทุกข์ ดังแล้วว่า “บ้านเฮานะก็อยากมาร่วมกินร่วมทาน มีของมา ของศพ บ้านใหม่ แต่งงานใส่ตลอด...พอเฮามาอยู่นี้ ก็อุ่นใจ เฮามาทำดีไว้วันๆ เฮาไปก็ไม่มีลืมบ้านเก่า เฮาอยู่สังคมกว้างๆ มันดี อย่างงานพอเสียลุงเสีย มีคนมาช่วยงานเฮานัก เฮาก็

ภูมิใจ สังเกตนะ ถ้างานคนน้อยมี 2 อย่าง คนไม่อยากรุงย่างก็ไม่เชิญ ไม่ก็ไม่เคยไปหาเขา...ถ้าสังคมคับแคบ เขาจะด้อยทุกสิ่งอย่าง ไปไหนก็ไม่มีใครชวน สังคมกว้าง เขาคบไปมีกินแซก แต่งงาน ประชุมชาวบ้าน เขาต้องไปร่วม...เธอคิดว่า เธอช่วยเขาก่อน เธอตกอับก็ช่วยเธอ เพราะเธอเคยช่วยเขามาก่อน”

ความสามารถในการร่วมงานบุญงานประเพณีอย่างต่อเนื่องและการออมเพิ่มขึ้นหรือลดลงในระยะยาว สัมพันธ์กับความสามารถในการสร้างเครือข่ายเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรเมื่อคืนถิ่นกลับบ้านเกิดได้เช่นกัน ดังที่ลุงน้อยจันทพูดว่า “อย่างเราไปงานต่างๆ งานขึ้นบ้านใหม่ มีคนแนะนำเราต่อก็รู้จักคนเยอะขึ้น ถ้าใครไม่ค่อยออกงาน ก็ไม่มีคนรู้จัก ไม่ได้เข้าสังคม ไม่ค่อยได้งานทำเท่าไร” เช่นเดียวกับช่างเหมาช่วงในหมู่บ้านรายหนึ่งที่ว่า “รู้จักคนนัก เขามีงานอะไรก็มาตามเราไป ถ้ารู้จัก สจ. กำนัน ผู้ใหญ่ มีงานอะไรเขาก็มาบอก” กล่าวได้ว่ารายจ่ายทางสังคมจึงไม่ใช่รายจ่ายฟุ่มเฟือย แต่เป็นรายจ่ายที่จำเป็นสำหรับการผลิตซ้ำหรือฟื้นฟู หรือสร้างใหม่ในความมีตัวตนของพวกเขาเพื่อจัดความสัมพันธ์กับผู้คนที่ทั้งในหมู่บ้านและที่ขยายกว้างออกไป และอาจนำมาซึ่งความสามารถในการเข้าถึงหรือสร้างช่องทางในการดำรงชีพในบ้านเกิด หรือโอกาสแสวงหาความก้าวหน้าของลูกหลาน รวมทั้งตำแหน่งทางการเมืองของลูกหลานหรือตนเองต่อไป

ความคาดหวังต่อความสามารถในการส่งเงินเพื่อสมทบในงานบุญงานประเพณีต่างๆ อย่างต่อเนื่องในจำนวนที่มากขึ้น ตลอดจนการจัดงานเลี้ยง และการให้บริการกับคนในชุมชนบ้าง จึงเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การเป็นที่ยอมรับในความสำเร็จของคนไปนอกรายนั้น และมีส่วนสำคัญในการประกาศให้ผู้คนในชุมชนรับรู้และยอมรับความสำเร็จที่ได้จากการเดินทางข้ามแดน ซึ่งมีนัยสำคัญต่อการจัดความสัมพันธ์ในแง่ชนชั้นของครัวเรือนคนไปนอกให้สามารถนิยามความมีตัวตนของ

ครัวเรือนในฐานะคนมี จนเป็นที่ยอมรับนับหน้าถือตาและมีเครือข่ายทางสังคมในวงกว้างขึ้น

ดังนั้นความสามารถในการออมเพื่อสังคมจึงถูกอธิบายว่าเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่จะนำมาซึ่งการเป็นที่ยอมรับความสำเร็จที่ได้จากการไปทำงานต่างประเทศในวงกว้างออกไป เพราะมีนัยต่อการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้พวกเขาได้เข้าไปแสดงความสามารถมีตัวตนในการเป็น “คนไปนอกได้ดี” เพื่อจัดความสัมพันธ์ในแง่ชนชั้นของตนใหม่ ผ่านการแสดงความสามารถในการครอบครองทรัพย์สินเงินทองและการเป็นที่นับหน้าถือตาในสังคม ซึ่งแม้ว่าชุมชนมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับภายนอกอย่างเข้มข้นแต่ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนกันในชุมชนล่มสลายไป เพราะครัวเรือนต่างๆ ตกอยู่ในสภาวะที่ต้องต่อรองต่อสู้กับหลายด้าน ขณะเดียวกันความไม่ยั่งยืนมั่นคงของงานทั้งในและนอกภาคเกษตร ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายไปมา เช่นที่พบว่า คนไปนอกยังคงต้องรักษาความสัมพันธ์และให้ความสำคัญกับปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมในหมู่บ้าน เพื่อสร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการคืนถิ่น เช่น ใช้ทุนทางเศรษฐกิจที่สะสมได้ ไปสร้างทุนทางสัญลักษณ์ เพื่อสร้างการยอมรับและปูทางที่จะเอื้อต่อการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบ้านเกิด เช่น การมีเครือข่ายแรงงานเพื่อลดต้นทุน เป็นต้น ที่สำคัญยังช่วยก่อร่างความเป็นพ่อบ้านที่สมบูรณ์ขึ้นของพวกเขา เพราะสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการทำงานที่ให้รายได้เป็นเงินสดไปพร้อมกับความสามารถในการบริโภคเพื่อสังคมและแสดงความมั่งคั่งภายในความคาดหวังของชุมชน ซึ่งสามารถรักษาสอดคล้องระหว่างการสะสมทรัพย์สินกับการใช้จ่ายไปกับการจัดหาสิ่งของเครื่องใช้หรือทรัพยากรให้เพียงพอสำหรับภรรยา ลูก เครือญาติ และเพื่อนพ้อง ทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันและโอกาสพิเศษต่างๆ

พ่อเลี้ยงนอกกับบทพิสูจน์ความเป็นคนไปไกลของคนงานข้ามชาติคีนถิ่น

ครั้นทบทวนกลับไปช่วงต้นทศวรรษ 2530 ที่มีคนเดินทางไปทำงานในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก พบว่ามีเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดต่อการดำรงชีพในหมู่บ้านมากมาย เช่น การประกาศเขตอุทยานในพื้นที่ป่าโดยรอบชุมชน การดำเนินนโยบายส่งเสริมความทันสมัยในการเกษตร ทำให้มีการนำเครื่องจักรกลเกษตรมาใช้ในไร่นามากขึ้น การเผชิญกับความเสี่ยงต่อรายได้ที่ไม่แน่นอนจากการค้าพืชผลเกษตร อันเนื่องมาจากแหล่งน้ำในการเกษตรขาดแคลน ราคาขายที่ต่ำลงแต่ต้นทุนการผลิตทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและค่าขนส่งที่สูงขึ้น พร้อมกับแรงงานในครัวเรือนบางส่วนที่ออกไปรับจ้างต่างบ้านหรืออยู่ในระบบโรงเรียน ทำให้ต้องจ้างแรงงานควบคู่ไปกับการเอามือเอาแรง ตลอดจนภาวะหนี้สินพอกพูน ล้วนมีส่วนสำคัญต่อการลดทอนความสามารถในการครอบครองและควบคุมปัจจัยการผลิตและโอกาสในการลงทุนเพื่อสะสมส่วนเกินจากการผลิต ขณะที่แหล่งงานรับจ้างนอกหมู่บ้านยังคงมีอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งอัตราค่าจ้างแรงงานที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างการทำงานในประเทศและต่างประเทศ เช่น ช่วงปี 2528-2533 การส่งเงินกลับมาให้สมาชิกในครัวเรือนไม่น้อยกว่า 5,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน⁵ ของคนในหมู่บ้านที่ไปทำงานอยู่ในสิงคโปร์ ขณะที่อัตราค่าแรงขั้นต่ำที่ได้จากการรับจ้างเป็นกรรมกรก่อสร้างในเชียงใหม่อยู่ที่ประมาณ 40-50 บาทต่อวันและต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนในจำนวนรายได้และความต่อเนื่องวันทำงาน จึงทำให้การเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ เป็นอีกทางเลือกสำคัญของผู้ชายในหมู่บ้านเพื่อรักษาหรือเพิ่มพูนสถานภาพทางเศรษฐกิจในขณะนั้น

อย่างไรก็ตามไม่ใช่ทุกคนที่ประสบความสำเร็จจากการทำงานในต่างประเทศ ทำให้ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แสดงผ่านการบริโภคอุปโภคที่กล่าวมามีส่วนสำคัญในการ

สะท้อนความสำเร็จของคนไปนอกคืนถิ่นให้โดดเด่นชัดเจน เช่นที่แม่ค้าขายของชำในหมู่บ้านอธิบายว่า “คนไปได้ดี ได้เข้าแกดี งานดี งานไม่ขาด มีไอที... สังเกตถ้ามาได้เงินได้ทอง ก็ซื้อโน่นนี่ มีแบ่งบ้านใหม่ ซื้อรถปิกอัพ ส่งลูกเรียนสูงๆ ดูแฟนเขาก็รู้มีเวลาอยู่บ้านไม่ต้องรับจ้างเหมือนเดิม แต่บางคนมีเงินทองก็ยังรับจ้างอยู่”

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่คนจนที่เมื่อคืนถิ่นสามารถเปลี่ยนแปลงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนให้มีความแตกต่างได้อย่างชัดเจนระหว่างก่อนและหลังไปทำงานต่างแดน กล่าวคือ จากก่อนเดินทางไปทำงานต่างประเทศครั้งแรกในปี 2528 ครัวเรือนของลุงน้อยจันกับภรรยาและลูกชายอาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็กๆ ยังชีพด้วยการทำนาบนที่ดินที่เช่าจากเครือญาติหรือคนที่รู้จักนับหน้าถือตากัน ไปพร้อมกับมารับจ้างทั่วไปในภาคเกษตร เป็นสมาชิกครัวเรือนที่เคยไปรับจ้าง “ของาน” “ขอยืม” จากญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน การคบหาสมาคมกับสมาชิกจากครัวเรือนที่อยู่ในสถานะใกล้เคียงกัน ไม่ได้ถูกใครเชื้อเชิญให้ไปมีส่วนร่วมในงานบุญงานประเพณีมากนัก ส่งผลให้เข้าไม่ถึงเครือข่ายและนำช่องทางทำมาหากินจากผู้นำชุมชนหรือพ่อเลี้ยงงานก่อสร้างต่างๆ

แต่ผลจากการไปทำงานในต่างประเทศถึง 3 ครั้ง ทำให้ปัจจุบันลุงและภรรยาอาศัยในบ้านปูนกึ่งไม้หลังใหญ่บนที่ดินของครัวเรือนซึ่งภายในมีผนังแบ่งห้องเป็นสัดส่วน ในห้องโถงหน้าบ้านมีชั้นวางโทรทัศน์ เครื่องเสียง และกรอบรูปถ่ายลูกชายขณะรับปริญญาบัตรระดับอุดมศึกษา และรูปของลูกสาวที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดลำปางและกลับมาบ้านช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ ทุกวันนี้ลุงน้อยจันและภร่ายังชีพด้วยการทำนาบนที่ดินของตนเองที่มีถึง 5 ไร่ และรับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกภาคเกษตร โดยสองสามีภรรยาไม่จำเป็นต้องออกไปรับจ้างทำงานหนักอย่างเข้มข้นต่อเนื่องเช่นในอดีต รวมทั้งมีเงินให้ญาติพี่น้องหรือคนในชุมชนกู้ยืม มีรถกระบะขนส่งผลผลิตทางการ

เกษตร เพื่อออกไปทำงานรับเหมาช่วงงานก่อสร้าง หรือรับส่งญาติพี่น้อง ชาวบ้านตามวาระต่างๆ ทั้งยังได้รับเชิญให้ไปร่วมงานสังสรรค์ในโอกาสต่างๆ มากขึ้น

การเป็นคนประสบความสำเร็จจากการไปทำงานในต่างประเทศ จึงมีความหมายมากกว่ามีทรัพย์สินเงินทอง มีความสามารถครอบครองสินค้าสมัยใหม่เพิ่มขึ้น ส่งลูกเรียนในระบบการศึกษาสมัยใหม่ หรือออมนเงินเพื่อสังคมเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างการยอมรับจากผู้คนในชุมชน เพื่อนำมาซึ่งความมีตัวตนตามความคาดหวังของชุมชน ในฐานะชายที่มีความรับผิดชอบสามารถเป็นที่พึ่งให้กับครอบครัว และสร้างการยอมรับจากคนในชุมชนด้วยการมีตำแหน่งแห่งในหมู่คนที่กว้างออกไป พร้อมกับความคาดหวังให้แสดงความสามารถในการเป็นผู้อุปถัมภ์

ดังเช่นที่เจ้าของร้านขายของชำ พุดเปรียบเทียบให้ฟังว่า “แต่ก่อนรุ่นแรก จะได้เงินเยอะ ตั้งเนื้อตั้งตัวได้เลย ได้มาเที่ยวละหลายหมื่น บางคนกลับมาเป็นพ่อเลี้ยงนอกเลย สมัยนี้ไม่เห็นใครได้ บางคนกลับมายังติดเงินอยู่...คนไปนอกกลับมาตั้งหลักตั้งฐานได้ ไปกลับมา ได้บ้าน ได้เรือน ได้รถ แต่บางคนเก็บตัวเงียบ ไม่ได้ไปไหนเลย ก็คงไม่ได้มากนัก” เช่นเดียวกับคนไปนอกหลายรายที่ว่า เมื่อคืนถิ่นมาใหม่ๆ ถูกเชิญร่วมงานบุญงานประเพณีหรือโอกาสพิเศษต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะสามารถสานสัมพันธ์และรักษาเครือข่ายได้นานเพียงใดขึ้นกับความสามารถในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบ้านเกิด ให้สามารถนำมาซึ่งรายได้ที่เป็นเงินสดมาสมทบในจำนวนเท่าเดิมอย่างต่อเนื่อง

คนไปนอกคืนถิ่นจึงต้องเผชิญกับความคาดหวังในการกระจายความมั่งคั่งที่พวกเขาได้รับจากการมีโอกาสเข้าถึงช่องทางทำมาหากินที่ก่อรายได้เป็นจำนวนมากกว่าคนที่อยู่ในชุมชน เช่น ช่วยเหลือในการทำเกษตรในบ้านเกิด แลกเปลี่ยนและช่วยเหลือเพื่อเข้าถึงที่ดินทำกินหรือให้คนมาเช่าและใช้ประโยชน์จากที่ดินหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่จะดำเนินต่อไปไปพร้อมกับการรักษาสถานภาพและเครือข่ายความสัมพันธ์ จึงทำให้ต้อง

ลงทุนและทุ่มเทค่าใช้จ่ายมากขึ้น เพื่อรื้อฟื้นและเปลี่ยนแปลงตำแหน่ง
แห่งที่ทางสังคมของพวกเขา ด้วยการแสดงความสามารถในการบริโภค
อุปโภคและในการแบ่งปันและสมทบกับชุมชน เพื่อให้เกิดการยอมรับ
จากคนในชุมชนต่อความสามารถในการบรรลุตามความคาดหวังที่ถูก
นำมาอ้างถึงเมื่อครั้งตัดสินใจเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ เช่นที่คน
ไปนอกคืนถิ่นเล่าให้ฟังในทำนองเดียวกันว่า จะมีญาติพี่น้องหรือคนรู้จัก
เช่นมีที่ดินอยู่ในแปลงติดกัน มาถามเสนอขายที่ดินให้ ดังคำกล่าวที่ว่า
“เราต้องการเงินปลูกบ้าน เอมามาขาย เห็นเราไปนอกมา” หรือที่มีการ
ถามไถ่ตกลงกันตั้งแต่ตอนที่เตรียมตัวเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ
เพื่อเสนอขายผากที่ดินและเมื่อเดินทางกลับมา จึงนำรายได้ส่วนหนึ่ง
มาซื้อที่ดินตามที่เคยพูดคุยตกลงกันได้

อย่างไรก็ตามพบว่า สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
ที่มีสมาชิกเดินทางไปทำงานในต่างประเทศนั้นสัมพันธ์ต่อความคาด
หวังให้แสดงออกในระดับที่ต่างกันออกไป เช่น หากคนไปนอกคืนถิ่น
ไม่แสดงออกตามหรือผิดแผกไปจากแบบแผนการบริโภคของคนที่ยาก
มาก่อนหน้านั้น และเป็นครัวเรือนฐานะปานกลาง เมื่อกลับมาได้ใช้
จ่ายให้คนในชุมชนเห็นว่าพอมีกำลังทรัพย์ อาจถูกกล่าวถึงในทางไม่ดี
ได้ เช่น กรณีคุณป้า 3 คน น้องเด็กคนหนึ่งขอแบ่งขนมเพื่อนกินและ
บางครั้งแอบหยิบตอนเพื่อนเผลอ และพูดคุยกันว่าพ่อแม่ของเด็กน่าจะ
มีเงินเก็บมากอยู่ เพราะพ่อไปทำงานที่ได้วันเป็นครั้งที่ 2 มีเงินปรับปรุง
บ้านและแม่ของเด็กมีสร้อยทองเส้นใหม่ใส่ แต่ทำไมไม่ให้เงินลูกหรือซื้อ
ขนมให้ลูกพอกิน ปล่อยให้เด็กมีนิสัยแบบนี้ ทั้งสามคนขยายความว่า
หากครัวเรือนนั้นเป็นที่รู้ว่าพอมีกำลังทรัพย์ในการซื้อหาข้าวของเครื่อง
ใช้ไว้ในการครอบครองเพื่อให้ลูกหลานสะดวกสบาย แต่ไม่ทำ หรือไม่
นำเงินมาใช้จ่ายเพื่อสังคมบ้าง จะทำให้ถูกกล่าวถึงในทางที่ไม่ดีได้ทั้งนี้
ขึ้นกับฐานะของครัวเรือนของคนเหล่านั้นด้วย แม้จะไม่มีกรณีตัวอย่าง
ที่ชัดเจนในการผิดแบบแผนดังกล่าว แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การสนทนา
เกี่ยวกับการใช้จ่ายของครัวเรือนคนไปนอกคืนถิ่นกลับมาใหม่ๆ จะถูกยก

มาสนทนาร่วมกันหรือเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปโดยเฉพาะการช่วยเหลือกัน
เรื่องขายฝากหรือซื้อขายของคนไปนอกคินถิ่น

ด้วยเหตุนี้อาจเข้าใจได้ว่า การเรียกคนไปนอกคินถิ่นกลับบ้านมา
ใหม่ๆ เกือบทุกรายว่า “พ่อเลี้ยงนอก” จึงเป็นทั้งคำทักทายและให้กำลังใจกับผู้ที่จากบ้านไปใช้ชีวิตไกลถึงต่างแดนเป็นระยะเวลาอันยาวนาน พร้อม
กับสะท้อนถึงความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อการเป็นคนไปนอกคินถิ่น
ในการกระจายรายได้มาสู่ผู้คนและครัวเรือนอื่นๆ ในชุมชน ที่ไม่เพียง
ใช้ขายเพื่อครอบครองสินค้าหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยเท่านั้น
แต่ยังคงสะท้อนถึงความต้องการให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ช่วยรักษาสถานะ
ชื่อเสียงและเครือข่ายความสัมพันธ์ของตนเอง และอาจจะต้องแสดงออก
ให้เห็นชัดเจนมากกว่าคนอื่นในการเป็นผู้ปกป้องและรักษาบรรทัดฐาน
และระบบศีลธรรมของชุมชน ดังที่ วัฒนา (2544: 198) ตั้งข้อสังเกต
ว่า ชาวบ้านมักจะใช้บรรทัดฐานที่เข้มงวดและคาดหวังจากคนที่มีฐานะ
ดี มีรายได้หลักจากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตร
มากกว่าคนกลุ่มอื่น

ขณะเดียวกันการอ้างอิงความสามารถในการมีรายได้มากพอที่จะ
ใช้ขายเพื่อแสดงความสำเร็จของคนไปนอกคินถิ่นข้างต้น มีส่วนสำคัญ
ต่อการตอกย้ำความล้มเหลวของผู้ที่ไม่สามารถแสดงความเป็นคนไป
ไกลในการบริโภคอุปโภคเมื่อคินถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังคำกล่าวที่
ว่า “ถ้าใครไปไม่ได้กลับมา จับได้ชัด อยู่แบบมอซมมอซมไม่ค่อยได้
ออกสังคม พอมันบะสมดังใจก็อยู่บ้านเงียบๆ” ซึ่งจะถูกเข้าใจว่าไม่
ประสบความสำเร็จจากการทำงานในต่างแดน โดยชาวบ้านเอ่ยถึงพวก
เขาว่าเป็น “หมู่ดักปิ้ง” เช่นกรณีหนานคำสมาชิกครัวเรือนคนจนที่ไม่
สามารถหารายได้จากการทำงานในซาอุดีอาระเบียได้มากพอ สำหรับ
ใช้หนี้ที่เกิดจากการผลิตภาคเกษตรและจากการกู้ยืมเพื่อนำมาใช้เป็น
ค่าเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ รวมทั้งแบบแผนการดำรงชีวิตของ
ภรรยาที่ต้องดิ้นรนทำงานหารายได้อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง มีส่วนสร้าง
ข้อสงสัยต่อสามีที่อยู่ในต่างแดนว่า อาจไม่ประสบความสำเร็จในฐานะ

ผู้หาเลี้ยงครอบครัวเช่นเดียวกับคนไปนอกรายอื่น รวมทั้งเมื่อคืนถิ่นกลับมาต้องนำที่นามรดกของภรรยาไปขายใช้หนี้ให้กับคนในหมู่บ้าน ก่อนที่ทั้งสองจะไปทำงานที่เซียงไห่ไม่นานถึง 3 ปี โดยระหว่างการสนทนาลูกหลานคำหยาบรูปถ่ายช่วงที่ทำงานอยู่ในคุเวต ซึ่งส่งมาพร้อมกับจดหมายถึงภรรยาและลูกสาวทางบ้าน ซึ่งภรรยาที่นั่งอยู่ด้วยเล่าให้ฟังถึงความรู้สึกในตอนนั้นว่า “นั่งอ่าน นั่งดู ร้องให้กับลูกสาว คิดถึง ยังเอารูปไปให้เพื่อนบ้านดูเลย เรายังคิดว่ากลับมาจะรวยเหมือนคนอื่นอยู่ คิดว่าไปแล้วได้เงิน ได้ทอง แปะบ้าน แปะช่องให้เหมือนคนอื่น” คำพูดของภรรยา ทำให้ลูกเปรยขึ้นมาด้วยน้ำเสียงและสีหน้าไม่สดใสเหมือนตอนอธิบายถึงที่มาของรูปถ่ายว่า “แต่พอเราไปไม่ได้เงิน มันก็ตึก”

เป็นที่น่าสนใจว่า หนานคำกล่าวถึงสาเหตุที่ไม่สามารถหารายได้เป็นจำนวนที่พอใจ เพราะค่าแรงที่ได้รับไม่ตรงกับนายหน้าที่บอกไว้ ซึ่งต่างจากคำบอกเล่าเกี่ยวกับความสำเร็จของคนงานไทยในต่างประเทศ โดยชาวบ้านและคนไปนอกที่ว่า การเพิ่มขึ้นของค่าแรงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนไปนอกสามารถสะสมเงินเป็นจำนวนมากได้ ซึ่งมักจะถูกอธิบายกับความขยันและความสามารถเช่น นำนันสมาชิกรวเรือนปานกลางที่ถูกพูดถึงในฐานะคนไปนอกได้ดีที่สามารถซื้อที่ดินจากคนที่นำมาขายเพราะต้องการเงินไปปลูกบ้าน หลังกลับจากการทำงานในเกาหลีใต้ (ปี 2541) ทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่มีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเองว่า “ไปเขาไม่บอกเงินเดือน บอกแล้วแต่ความสามารถ จาก 11,000 ขึ้นนะจน 28,000 มา 31,000 ไกลกลับ...ปีแรกหนี้หมด ปีที่สอง เราได้เงินมา หมดของเรา เบี้ยขยันด้วย มันมีโอที เงินได้เยอะ เราตั้งใจแล้วไหนๆ มา เอาสำเร็จให้ได้เงิน ก่อนไปมีแค่ที่บ้านที่อยู่เท่านั้น แต่ความสามารถอีก บางคนก็ได้เท่าเดือนแรก”

ผนวกกับเรื่องราวพ่อบ้านที่ประสบความสำเร็จจากการทำงานต่างประเทศในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงมีสัดส่วนมากกว่าพ่อบ้านที่ล้มเหลว ได้สร้างแรงกดดันต่อชายในหมู่บ้านบางรายจนต้องสูญเสียสถานะของการเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวไป เช่น กรณีของชายคนหนึ่งจาก

หมู่บ้านใกล้เคียงที่แต่งงานและย้ายมาอยู่กับภรรยา เมื่อ 3 ปีก่อน และยืมเงินภรรยาไปใช้เป็นค่าเดินทางไปทำงานต่างประเทศ แต่รายได้จากการไปนอกครั้งนั้น ไม่เพียงพอกับการใช้หนี้ ทำให้ต้องเลิกลาภกับภรรยาไป แม้จะไม่เคยมีโอกาสนทนากับน้ำสมที่ออกไปทำงานรับจ้างทั่วไป ทุกวัน แต่ได้รับทราบคนใกล้ชิดว่า “น้ำสมเคยไปนอกมา 2 ปี ตอนไปเอาเงินเมียคนก่อนไป กลับมาไม่มีเงินเหลือ ได้ไม่คุ้ม เลยเลิกกัน”

นอกจากนี้ความแข็งแกร่งจิตใจและร่างกายให้สามารถทนต่อสภาพการทำงานและความเป็นอยู่ในต่างแดนที่บีบคั้นให้ต้องทำงานหนัก รวดเร็ว และต่อเนื่อง ถูกกล่าวถึงว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ดำรงอยู่ในสภาวะดังกล่าวจนประสบความสำเร็จกลับมาได้ เช่น คำกล่าวของลุงน้อยคำ (อายุ 49 ปี) ที่ว่า “ความอดทนนี้ได้ติดตัวมาถึงทุกวันนี้ ความหนักแน่น จิตใจ เพราะเราสู้เงินอนาคตไป เอาที่บ้านไปจำนอง หนักนิดหน่อยก็ต้องอดทน แต่ยังคิดว่า ถ้าสามารถบังคับตัวเองทำงานหนักได้ ก็ไม่ต้องไปทำงานที่ไกลๆ” “คนงานไม่ค่อยขยัน ไม่ค่อยมีฝีมือ ู้งาน เขาส่งกลับเลย ถ้าหมดสัญญา” ซึ่งมีเพียงน้อยรายที่เล่าถึงความยากลำบากและความกดดันระหว่างการทำงาน โดยส่วนใหญ่เป็นคนที่ไม่ประสบความสำเร็จจากการไปทำงานต่างประเทศ หรือเดินทางกลับมาก่อนระยะเวลาที่ระบุในสัญญา โดยถูกบอกเล่าเพื่อแสดงให้เห็นว่า มีปัจจัยต่างๆ นอกเหนือการควบคุม และความล้มเหลวหรือไม่ได้มามากอย่างที่หวังไว้นั้น ไม่ได้เกิดจากการบกพร่องของความสามารถในการทำงานหรือเกียจคร้าน ขาดความอดทนในความเป็นชายของพวกเขา เช่น นานคำ ที่เล่าว่า “ไปสร้างหมู่บ้านใกล้เคียงหลาย คนในหมู่บ้านไปกัน 3 คน ตายไปคนที่โน่น อากาศมันร้อน ลมฝุ่นมาต้องหลบอย่างเดียว คนที่ตายไปเป็นลมอากาศร้อนตายไปเลย ตอนนั้นทำงานได้ปีกว่าแล้ว ตกใจคิดถึงบ้านเลย...งานหนักเป็นงานตรงต่อเวลา ใครขาดงานเขาจะหักเงินย้อนหลัง งานอะไรก็พยายามทำให้ได้...คูเวตไม่เหมือนบ้านเรา เป็นประเทศร้อน ฝุ่นลมมาหลบในห้องอย่างเดียว”

คำบอกเล่าเกี่ยวกับความสามารถ ความขยัน ความแข็งแกร่งของร่างกายและจิตใจที่ถูกนำมาเล่าด้วยความภาคภูมิใจในการประสบความสำเร็จของคนไปนอก จึงมีนัยสำคัญต่อการจำแนกและจัดความสัมพันธ์ที่เหลื่อมล้ำกันระหว่างคนไปนอกด้วยตนเอง และนำมาซึ่งการตอกย้ำความล้มเหลวของชายที่ผิดหวังจากการแสวงหาหนทางในการเลื่อนสถานภาพทางเศรษฐกิจในเส้นทางเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตที่ว่า การรับรู้ของผู้ชายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นชาย บ่อยครั้งถูกตอกย้ำอีกครั้งในการทำงาน ดังนั้น การสูญเสียงานอาจคุกคามการรับรู้ของผู้ชายเกี่ยวกับตัวตนของพวกเขาได้ (Beandth and HauGen, 2005) การไปทำงานในต่างประเทศของผู้ชายในชุมชนจึงสะท้อนความพยายามสร้างเงื่อนไขเพื่อเพิ่มอำนาจในการรักษาและเพิ่มพูนความสามารถของพวกเขาในการแสดงและตอกย้ำความเป็นพ่อและสามีที่ดี ท่ามกลางความสามารถในการแสดงผ่านการทำงานภายในชุมชนที่ค่อยๆ จางหายไป เช่น การล่าสัตว์ การเลี้ยงไม้ หรือแม้แต่ความสำคัญของแรงงานชายในไร่นาที่ลดน้อยลงไป ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายถึงความคาดหวังต่อผู้ชายในวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับการนำเอาเกียรติยศและอำนาจมาสู่ครอบครัว โดยการเดินทางไปหางานทำต่างบ้านหรือการไปเที่ยวเพื่อหาช่องทางได้ดิบดีของผู้ชาย เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยในการไขว่คว้าหาช่องทางเพื่อยกระดับสถานภาพและนำมาซึ่งเกียรติยศและอำนาจสู่ครอบครัวหรือก็คือความสำเร็จที่ได้จากการแสวงหาความก้าวหน้าให้กับตนเองและครอบครัว (นิธิ, 2539: 114-115 และ Kirsch, 1966 อ้างใน พัฒนา, 2545: 119)

ความสำเร็จจากการทำงานในต่างแดนจึงกลายมามีส่วนสำคัญในการนิยามคุณลักษณะ ตอกย้ำ หรือแสดงความก้าวหน้าของพวกเขาในฐานะชายที่ดีตามความคาดหวังของครอบครัวและชุมชน นำเกียรติความภาคภูมิใจมาสู่ครอบครัว ซึ่งหนทางหนึ่งคือผ่านการแสดงออกด้วยความสามารถในการทำงานกระทั่งสมารถได้เป็นจำนวนที่มากพอที่จะแสดงออกมาผ่านการครอบครองสิ่งของที่หาได้ยากจากแผ่นดิน

บ้านเกิดและมีนัยว่าดีกว่า โดยในที่นี้คือความสามารถในดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขได้ การครอบครองสิ่งของทันสมัย การมีความหวังในการเปลี่ยนแปลงสถานะลูกหลานและครอบครัวให้เคลื่อนย้ายไปไกลจากการเป็นชาวนาที่ล้าหลังเป็นทุกข์ อย่างไรก็ตามกลางความไม่แน่นอนและมั่นคงในการดำรงชีวิตภายในบ้านเกิดการรักษาและขยายเครือข่ายทางสังคมในชุมชนจึงยังคงมีส่วนสำคัญต่อการสร้างหลักประกันชีวิตในระยะยาว จึงต้องแสดงความพร้อมต่อการเรียกร้องให้แสดงความเป็นผู้พึ่งพาได้ในบางโอกาส เช่น นำรายได้จากการทำงานในต่างประเทศมากระจายสู่ผู้อื่นบ้าง เช่น ขยายฝากที่ดิน สมทบเงินออมเงินบริจาค เพราะอาจถูกกล่าวถึงในแง่ลบ ที่นำไปสู่การลดทอนความชอบธรรมในการแสดงบทบาทผู้พึ่งพาลงไป

ความสำเร็จของคณงานข้ามชาติคืนถิ่นกับการเป็นคนพร้อมทำงานพัฒนา

ความสามารถในการบริโภคอุปโภคเมื่อครั้งคืนถิ่นกลับบ้านเกิดของคนไปนอก พบว่ามีความสัมพันธ์ต่อการแสดงความเป็นคนมีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำชุมชน ผ่านการอ้างอิงกับความสามารถในการแสดงความเป็น “คนไปไกล” หรือ “ความเป็นผู้นำครอบครัว” โดยเฉพาะช่วงเวลา que การพัฒนาถูกให้ความหมายว่าเป็น การสร้างหรือปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับภาพของผู้นำหมู่บ้านที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่มีเวลาทำงานที่แน่นอน ต้องคอยเดินทางติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และบ่อยครั้งต้องละจากกิจกรรมก่อรายได้ ต้องออมหรือบริจาคเพื่อชุมชน และทำงานบริการชุมชน โดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 2530 ที่พ่อชายไปนอกสามารถเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่าครัวเรือนอื่นที่มีสมาชิกทำงานในภาคเกษตรหรือรับจ้างในงานประเภทเดียวกันภายในประเทศ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าจะสามารถต่อรองนำโครงการพัฒนา มาและกระจายงบประมาณที่ได้มาให้ชาวบ้านโดยไม่คดโกง ดังที่ น้าดี ภรรยาของน้าพงศ์ที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในปี

2548 อธิบายว่า “ไปนอกมันช่วยให้ฐานะพร้อมเร็วขึ้น พอฐานะเขาพร้อมนะ มาปกครอง ได้งบก็เอามาแจกจ่ายไม่เก็บไม่กิน บ้านช่องก็จะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ นี่เขาถึงว่าต้องฐานะพร้อม”

ทั้งนี้ความพร้อมด้านฐานะเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของผู้นำที่ผู้สูงอายุในชุมชนกล่าวว่ามีมาแต่อดีต “สมัยนั้นเขาเลือกคนแก่ คนแก่ ฐานะดี ฟังได้ บ้านเฮียนแบ่งดี มีข้าว มีนา มีไร่ มีของ สมัยก่อนของไม่ต้องซื้อมาก ใครมีนามีไร่เยอะก็มีกิน..คนมีฐานะ ก็มีสังคมมีคนนับหน้าถือตา เวลาลูกบ้านมีปัญหา แก่บ้านต้องไกลเกลี้ย” ซึ่งสะท้อนคุณลักษณะของผู้นำว่า ต้องเป็นคนที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึง “ฟังพาได้” เป็นที่รู้จักและได้รับการเคารพนับถือจากชาวบ้านทั่วไป ขณะที่การเป็น “คนแก่คนแก่” หมายถึง มีความเป็นผู้อาวุโสที่สุด ทั้งในด้านอายุ ประสบการณ์ และความรู้ความสามารถเกี่ยวกับชุมชน ซึ่งหมายถึงหัวหน้าครอบครัว และควรเป็นผู้ที่บวชเรียนมานาน สามารถเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับงานบุญงานประเพณีต่างๆ และเป็นสมาชิกในครัวเรือนของผู้ที่เข้ามาตั้งรกรากอาศัยเป็นกลุ่มแรกๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรร่วมกัน เช่น การกำหนดขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และที่ตั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด ศาลผีเสื้อบ้าน หรือพื้นที่ต้องห้าม รวมทั้งสร้างระบบเหมืองฝาย ไปจนถึงกฎระเบียบข้อห้ามหรือข้อตกลงร่วมกันในชุมชน และมีการแสดงความเอื้อเฟื้อต่อญาติพี่น้อง หรือการให้ความช่วยเหลือคนที่มาขอพึ่งพา เช่น ขอนาน หรือเอื้อเฟื้อปัจจัยการผลิต เช่น ให้ยืมวัวควายไปใช้งานในไร่นา หรือให้เช่าทำนาผ่า ได้อย่างสม่ำเสมอ

นอกจากนี้ครัวเรือนคนมีสามารถสร้างเสริมความชอบธรรมในการก้าวสู่ตำแหน่งผู้นำชุมชนได้โดยผ่านการแสดงตนเป็นผู้อุปถัมภ์ทางสังคมและศาสนา ผ่านการร่วมงานบุญงานประเพณี ในวงสังสรรค์ เพื่อสร้างและสืบทอดความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งระหว่างผู้มีฐานะสูงกว่าหรือที่ด้อยกว่า เพื่อผูกมิตรที่จะช่วยแนะนำช่องทางที่จะเป็นประโยชน์ใน

อนาคตไปพร้อมกับการสังคมนานาชาติ เพื่อได้รับการยอมรับและความร่วมมือ และเป็นการสร้างหรือผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมต่อไป ดังที่พบว่าหน้าตาของเจ้าภาพอยู่ที่หน้าตาของผู้มาร่วมงาน โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นที่นับหน้าถือตาด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี เช่น นายอำเภอ เจ้าหน้าที่รัฐ ครูใหญ่ ผู้นำชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นการมาปรากฏตัวเพื่อให้เกียรติและเสริมเกียรติกันไปพร้อมกัน ขณะเดียวกัน ผู้ใหญ่บ้านถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่การดูแลต้อนรับ “คนของทางการ” หรือ “ผู้นำจากต่างหมู่บ้าน” และในยุคที่การพัฒนาเน้นการส่งเสริมการเกษตรสมัยใหม่ทำให้ผู้นำรับภาระในการแบ่งพื้นที่เพื่อทดลองเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ๆตามที่เจ้าหน้าที่เกษตรมาส่งเสริมซึ่งอาจไม่ประสบความสำเร็จได้

ในทำนองเดียวกับ Turton (1976) ที่ศึกษาโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเกี่ยวกับแหล่งที่มาของอำนาจที่ถูกนำมาใช้อำนาจเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นช่วงศตวรรษที่ 20 ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2493-2513 ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกชนชั้นชาวนารวย และไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์บวชเรียนมาก่อน ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือจากผู้คนในชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้มากกว่าชาวบ้านทั่วไป รวมทั้งสามารถอ้างสิทธิ์ของผู้อยู่มาก่อนเพื่อเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีคนอาศัยในชุมชนมากขึ้น เช่น เป็นแก๊งแก๊งฝ่าย ผู้สอดส่องดูแลเรื่องการลักขโมยวัวควาย ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของครัวเรือนชาวนารวยทำให้คนเหล่านี้มีส่วนในการจัดการดังกล่าวมากกว่าสมาชิกจากครัวเรือนอื่น ขณะเดียวกันคนเหล่านี้มักเป็นผู้ที่ดำรงรากในชุมชนมาก่อน ทำให้มีอิทธิพลมากกว่าในหลายด้าน ด้วยการเป็นคนเก่าคนแก่ ซึ่งรวมถึงการเป็นผู้มีโอกาสเป็นผู้อุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจและศาสนามากกว่าครัวเรือนทั่วไป

ความคาดหวังต่อผู้นำว่าควรมาจากครัวเรือนที่มีความพร้อมทางฐานะยังคงสืบทอดมาสู่ยุคนี้ ซึ่งการทำงานในต่างประเทศเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้สามารถหารายได้เป็นจำนวนมาก จึงถูกคาดหวังว่าจะ

สามารถทำงานเพื่อส่วนรวมได้เต็มที่ ดังลุงน้อยจันทน์ที่กล่าวว่า “ผู้นำต้องมีความพร้อม ฐานะพร้อม เพราะบ้านผู้ใหญ่ ตำรวจมา เจ้าหน้าที่มาก็มาบ้านผู้ใหญ่บ้าน ไปไหนติดต่องานต้องมีรถไป ไม่ใช่ขอให้คนโน้นคนนั้นพาไป แล้วอย่างพอเคยมีชาวบ้านเสนอชื่อให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่พอไม่เอา ภาระยังมี ยังต้องสร้างฐานะอยู่...ไปนอกมีเงินที่มีเงินเก็บ เงินก้อน มีฐานะขึ้นมาทำให้มีเวลามาทำงานเพื่อส่วนรวม”

ผนวกกับความคาดหวังที่ชุมชนมีต่อการแสดงความสำเร็จของคนไปนอกได้ดี ผ่านการบริโภคอุปโภค ถูกเรียกร้องให้สมทบเงินออมเพื่อสังคมที่มากขึ้นและสละทรัพย์สินเพื่อส่วนรวม เช่น มีรถกระบะให้ชาวบ้านติดไปธุระหรือไปร่วมงานในนามชุมชน ใช้เงินสดจ่าย ขอกู้ยืม และกระจายทรัพยากรไปสู่ชุมชนบ้าง เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในความเป็นคนมี รวมทั้งถูกเชิญให้ไปร่วมงานบุญงานประเพณีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ และเป็นโอกาสให้คนที่สนใจก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชน สามารถเปิดเผยตัวเองในที่สาธารณะเพื่อแสดงตนว่ากลับมาแล้ว และมีคนรู้จัก มีสังคมมากขึ้น ก่อนที่จะตามมาด้วยความคาดหวังต่อพวกเขาในฐานะผู้พร้อมเสียสละทำงานเพื่อส่วนรวมได้

เช่น อบต. น้อยคำ (อายุ 49 ปี) อดีตคนงานไทยในสิงคโปร์ (พ.ศ. 2528-2535) ที่สามารถปลูกบ้าน ซื้อรถกระบะ ที่นา เมื่อคืนถิ่นกลับมา และเป็นหนึ่งในไม่กี่รายที่ภรรยาทางบ้านไม่ต้องไปรับจ้างทำงานนอกบ้านในระหว่างผู้เป็นสามีทำงานในต่างประเทศ และได้ถูกเสนอให้เป็นการกรรมการหมู่บ้านหลายฝ่าย ดังที่กล่าวว่า “กลับมาร่วมงานพัฒนาเยอะขึ้น เราอยากปรับปรุงพัฒนาหมู่บ้าน อย่างเราไปต่างประเทศมาก็อยากมาพัฒนาปรับปรุงบ้าน คิดว่าเรามีความตั้งใจร่วมงานพัฒนาหมู่บ้าน เราเป็นส่วนคณะกรรมการหลายฝ่าย มันอยู่ที่จิตใจเราที่อยากมีส่วนร่วมพัฒนา ตอนไม่ค่อยมีฐานะเราก็คงร่วมมือได้ไม่มาก พอมีฐานะหน่อยก็มากหน่อย”

แม้ว่าในปี 2540 ลุงเดินทางไปทำงานที่ได้หวั่น แต่ถูกส่งกลับมา ก่อนครบสัญญาจ้างเพราะ อาการปวดไส้ติ่งอย่างรุนแรง ทำให้สองสามเดือนแรก ภรรยาต้องทำงานหนักเพื่อให้มีเงินเพียงพอสำหรับตนเอง สามี และลูกสาวที่อายุได้ 12 ขวบ ด้วยการรับจ้างทั่วไปในร้านาสวน ขายเป็นข้าวอาหารที่น้ำตกแจ้ซ้อนโดยให้ญาติฝ่ายแม่ของตนช่วยติดต่อ จ้างของที่ทางให้ รวมทั้งเร่ขายตามตลาดนัดและตามวัดที่มีงานเทศกาล ต่างๆ เป็นเวลา 3 ปี แต่ทันทีที่ลุงหายจากอาการเจ็บป่วยก็เริ่มงาน รับเหมาช่วงก่อสร้างและเป็นที่ยอมรับในความสามารถเชิงช่างของลุง กระทั่งปี 2543 ได้ตัดสินใจลงสมัครและได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโดยกล่าวถึงเหตุผลที่ลงสมัครว่าเพราะฐานะที่ดีขึ้นมี เวลาที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม “คนไปนอกจะฐานะดีขึ้น มีเวลาส่วนใหญ่ ช่วยพัฒนาหมู่บ้าน เหมือนคนอื่นๆ เอาเวลาไปทำเพื่อส่วนรวมเยอะ ขึ้น มีเวลาร้างไปให้ส่วนรวม อย่างแกมีผู้ช่วยกรรมการหมู่บ้านหลายคนไปนอก กลับมาทำงานพัฒนา...เราคิดว่าฐานะเราพออยู่พอกินแล้ว อยากให้บ้านเราพัฒนา เพราะบ้านเรายังด้อยพัฒนาอยู่ อยากพัฒนา ให้เจริญก็ลงสมัคร เราก็คุยกับชาวบ้าน ช่วยเลือกผมด้วย ผมต้องการ พัฒนาหมู่บ้าน...แม่บ้านมาคุยให้ฟังว่า คนอื่นเห็นเราฐานะดีขึ้น น่าจะมีเวลาทำงานพัฒนาหมู่บ้าน”

เมื่อพิจารณาแนวทางการพัฒนาในช่วงนั้น ภาพลักษณ์การพัฒนา ถูกกระทำการผ่านการจำแนกระหว่างพื้นที่พัฒนากับพื้นที่ยังไม่พัฒนา เพื่อนำไปสู่การสร้างจินตนาการร่วมกับชาวบ้านในการยอมรับการแนวทางการพัฒนาจากรัฐ การจัดหมวดหมู่เชิงพื้นที่ดังกล่าวจึงมีนัยต่อการสร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองที่พัฒนาแล้วกับชนบทที่ยังด้อยการพัฒนา และแม้ว่าจะประสบปัญหาจากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศในครั้งที่สอง แต่ประสบการณ์และการทำงานก่อสร้างในต่างประเทศและเมื่อครั้งคืนถิ่นกลับบ้านในครั้งแรก และความรับผิดชอบอย่างแข็งขันในการทำงานรับเหมาทันทีที่หายจากอาการเจ็บป่วยด้วยการรับเหมา ช่วงงานก่อสร้างได้ต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับในฝีมือ ทำให้ลุงน้อยค่าถูก

พิจารณาว่าน่ามีความรู้ในงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ต่างๆ ให้เจริญ เพื่อเพิ่มการยอมรับในการเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำในช่วงเวลาดังกล่าวได้ ดัง คำกล่าวของน้ำดีที่ว่า “คนไปนอกได้มา เป็นคนไปดูแลปกครองบ้านกัน กันก็ อย่างบางคนไปนอกมา ไปหันที่อื่น หันเขาพัฒนาแล้ว ก็อยากมา พัฒนาบ้านเฮาเนอะ”

เมื่อได้รับเลือกเป็น อบต. ระหว่างดำรงตำแหน่งได้ 1 ปี จึงตัดสินใจทำเกษตรเป็นแหล่งที่มารายได้หลักและไม่ออกไปหางานรับเหมา ช่วงก่อสร้างไกลบ้าน แต่จะรับงานบ้างหากเป็นญาติมาตาม ปัจจุบันลุงน้อยคำได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิก อบต. อีกสมัยในปี 2549 และเป็นผู้ดูแลตรวจสอบโครงการ แจกจ่ายงานกระจายไปให้กับลูกน้องเก่าและสมาชิกครัวเรือนชาวนาที่ยากจน รวมทั้งการเป็นคนมีสังคมกว้างขวางตั้งแต่สมัยกลับมาจากเมืองนอกใหม่ๆ ได้รู้จักผู้นำที่มีอำนาจทางการเมืองระดับตำบลที่ก้าวสู่เวทีการเมืองระดับจังหวัด ในความสัมพันธ์แบบลูกน้องกับลูกพี่ในงานก่อสร้างมานาน และเมื่อเทียบกับผู้สมัครคนอื่น ๆ อีกกว่า 9 คน พบว่า อบต.น้อยคำนั้นมีความประสบการณ์ในงานก่อสร้างมากกว่า ผนวกกับผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ เป็นกลุ่มครัวเรือนคนมีเก่าแก่ ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในภาคเกษตรมากกว่า และไม่มีเครือข่ายความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นนอกหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง ซึ่งมีความกังวลว่าจะไม่อาจนำโครงการเหล่านั้นลงมาต่อเนื่องได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Turton ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของผู้คนในชนบท เพื่อเลื่อนสถานะทางสังคมขึ้นมามีอำนาจในชุมชน สัมพันธ์กับการมีสายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอำนาจต่างๆ เป็นทุนเดิม (Hart et al., 1989)

ขณะเดียวกันสำหรับสมาชิกครัวเรือนคนมีนั้น การไปทำงานในต่างประเทศ เป็นเสมือนการเดินทางเพื่อรักษาสถานะทางเศรษฐกิจของตนเอง และครัวเรือน เพื่อปูเส้นทางสู่การแสวงหาเกียรติยศให้ตัวเอง ด้วยการ

เสนอตัวทำงานพัฒนาของหมู่บ้าน เช่น กรณีของน้ำพงค์ ที่ย้ายถึงเป้าหมายการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศว่า ส่วนหนึ่งเพื่อสะสมความรู้ที่将成为ผู้นำชุมชน ด้วยความคิดที่ว่าตนเอง มีความรู้มากกว่าคนในวัยเดียวกัน คือ มัธยมศึกษาปีที่ 6 และพิสูจน์ให้แล้วว่าไม่ใช่แค่ความรู้ทางทฤษฎี แต่สามารถใช้ความรู้ดังกล่าวสมัครทำงานไปต่างประเทศได้ ในตำแหน่งล่าม และมีเครือข่ายทางสังคมกว้างขวาง เพราะเป็นตระกูลคนเก่าแก่ที่อาศัยในหมู่บ้านมาก่อนและมีญาติพี่น้องทั้งในและหมู่บ้านใกล้เคียงมาก รายได้เป็นจำนวนมากจากการไปทำงานในต่างประเทศจึงเป็นหนทางที่จะทำให้บรรลุหน้าที่ของตนต่อครอบครัวในฐานะผู้หาเลี้ยงครอบครัวได้ และก้าวสู่การเป็นผู้นำชุมชนได้เร็วขึ้น ดังคำพูดของน้ำพงค์ที่ว่า “คนไปนอกตั้งใจไปหาเงิน เก็บเงิน ใช้นี้ได้ ไม่พอ ต้องมีเก็บด้วยสักก้อนหนึ่ง สุานะเราเป็นคนจนนะ เรามีทุนก็จะได้สร้างฐานะดีขึ้น ความดีด้วยดี...”

ที่ยังอธิบายต่อไปว่า หากมีเงินมากขึ้นจะทำให้มีเวลาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น ซึ่งความสามารถในการหารายได้และการใช้จ่ายออกไปเหมาะสมตามบทบาทของคนเหล่านั้น เช่นในฐานะพ่อบ้านหัวหน้าครอบครัว ถูกคาดหวังให้ซื้อข้าวของเครื่องใช้ให้ภรรยาและลูกๆ หรือใช้จ่ายเป็นทุนการศึกษา หรือช่วยเหลือแบ่งปันเครือข่ายที่มารบกวนบ้าง เช่น ซื้อที่ดิน รวมทั้งสมทบเงินออกมในเครือข่ายงานบุญงานประเพณี หรือบริจาคเงินให้วัดให้โรงเรียน ความสามารถในการแสดงการบริโภคอุปโภคเหล่านี้ มีส่วนยืนยันความสามารถของคนๆ นั้นในการเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีอีกประการหนึ่ง จึงทำให้ชาวบ้านวางใจได้ว่าจะมาช่วยทำงานให้ชุมชนได้ โดยน้ำพงค์ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในปลายปี พ.ศ. 2548 หลังกลับจากการไปทำงานที่เกาหลีใต้ได้ไม่กี่เดือน และซื้อรถกระบะมือสองทั้งที่เคยบอกว่าไม่จำเป็นต้องเสียภาษีรถยนต์ทั้งที่ไม่ค่อยได้ใช้ โดยอธิบายว่าไว้ใช้ในการทำงานเพื่อส่วนรวม เช่น รับส่งชาวบ้านไปงานบุญงานประเพณี หรือเป็นงานที่ต้องไปในนามหมู่บ้าน รวมทั้งขนอุปกรณต่างๆ ที่เกี่ยวกับงานของหมู่บ้าน

การเดินทางไปทำงานในต่างประเทศจึงเอื้อให้ชายผู้เป็นพ่อ ย่นย่อระยะเวลาในการพิสูจน์และยืนยันศักยภาพที่จะเป็นผู้นำทั้งในด้านการสะสมความมั่งคั่งของครัวเรือน และการแสดงบทบาทของการเป็นสามี และพ่อที่ดีตามที่คาดหวังไว้กับผู้นำชุมชนในอดีต ที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวไม่ละทิ้งลูกเมีย รู้จักใช้จ่าย และมีความพยายามที่จะแสวงหาความก้าวหน้ามาเลี้ยงดูครอบครัว ดังคำกล่าวของ ยายแสง อายุ 71 ปี ที่กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้นำชุมชนในช่วง 30 ปีหลังมานี้ว่า “คุณใดมีกินมีใช้ ถ้าจะไปได้ คุณหาเก่ง ยะการเก่งเงินทองหาได้นามีกี้อา คนนิสัยดีบะดีแน่นอนหากบะเอา” และ “การเลือกผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นคนดี มีฐานะด้วย ชื่อสัตย์ สังคมกว้าง เป็นผู้นำได้ คนไปนอกบะเกี่ยว” ซึ่งนิสัยที่ดีนี้ได้รับการอธิบายว่า เป็นคนมีความรับผิดชอบตัวเองและครอบครัว

ดังนั้นการเป็นคนงานข้ามชาติไม่ได้ทำให้บุคคลนั้นมีความพร้อมที่จะดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำได้โดยอัตโนมัติ แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความประพฤติหรือการกระทำที่ผ่านมาว่าเป็นคนที่สามารถดำเนินตามความคาดหวังที่ครอบครัวมีต่อพวกเขาได้ดีหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทพ่อบ้าน ในฐานะผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัว ซึ่งไม่เหมาะสมหากบุคคลที่จะมาเป็นผู้นำยังคงต้องดิ้นรนชวนชาวบ้านทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัว จะทำให้ไม่มีเวลาและทรัพย์สินมากพอที่จะมาทำงานเพื่อส่วนรวม หากละทิ้งความรับผิดชอบต่อบทบาทดังกล่าวมาทำงานส่วนรวมเป็นผู้นำหมู่บ้านในตำแหน่งสำคัญเช่น ผู้ใหญ่บ้านหรืออบต. ชาวบ้านจะมองว่าทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ หรืออาจใช้ช่องทางการมีสังคมในฐานะผู้นำ หาประโยชน์เข้าตัวแทนที่จะเกื้อหนุนชาวบ้านโดยเชื่อว่าคนที่มีทรัพย์สินมาก มาเป็นผู้นำเพราะต้องการสะสมเกียรติยศและอำนาจมากกว่าเงินตรา และคนเหล่านี้ห่วงหน้าตามากกว่าเงินตรา การชุบฉิบฉวยจึงเพียงพอที่จะกดดันให้จัดสรรแบ่งปันโครงการได้

การเลือกผู้นำที่มีความพร้อมด้านฐานะจึงไม่ได้หมายความว่าบุคคลนั้นมีเงินทองมากมาย แต่ความพร้อมดังกล่าวหมายรวมถึง การเป็นคนดี

ที่พึงพาได้ ตามความคาดหวังให้แสดงบทบาทที่เขาได้รับท่ามกลางความสัมพันธในครอบครัว ซึ่งในที่นี้คือ การเป็นพ่อบ้าน หัวหน้าครอบครัวในช่วง 30 ปีหลังมานี้ หมายรวมถึงการเป็นผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัวทำนองเดียวกับ พัฒนา กิตติอาษา (Pattana Kitiarsa, 2003: 23-24) ที่เสนอให้พิจารณาการเป็นผู้ชายว่าไม่ได้เป็นไปตามสรีระหรือติดตัวพวกเขาแต่กำเนิด แต่ประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นชายเป็นสิ่งที่ต้องพิสูจน์ ซึ่งเรียกร้องความรู้ ทักษะและประสบการณ์บางประการ การเดินทางไปหางานต่างบ้าน จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการดิ้นรนเพื่อยกสถานภาพและระดับความเป็นอยู่ไปพร้อมกับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชาย

การเดินทางไปทำงานในต่างประเทศจึงเป็นช่องทางในการแสดงความรับผิดชอบต่อบทบาทพ่อบ้าน ไปพร้อมกับการพิสูจน์ตนเองให้เป็นที่ยอมรับทั้งฐานะทางเศรษฐกิจคือเป็น คนมี จากการเป็นคนทำงานเก่ง เอาตัวรอดได้ท่ามกลางข้อจำกัดในการทำมาหากินภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มขึ้นของคนทำมาหากินในชุมชนมากขึ้น การเข้ามาของพ่อค้า นายทุนภายนอกมากขึ้น หรือกระทั่งวิกฤตขาดแคลนน้ำ จนทำให้ต้องเดินทางไปแสวงหาโอกาสในการยกระดับความเป็นอยู่ในโลกนอกหมู่บ้านที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดและความไม่แน่นอน ที่ไม่ใช่ทุกรายจะสามารถประสบความสำเร็จเมื่อहनคืนสู่บ้านเกิดได้ ขณะเดียวกันการกลับคืนสู่หมู่บ้านและแสดงความเป็นผู้พึ่งพาได้ให้กับสมาชิกในครัวเรือนตนเอง มีส่วนยืนยันความเป็นคนดีที่มีความรับผิดชอบ ชยัน ซื่อสัตย์ เอื้อเฟื้อ ซึ่งทำให้คำพูดของพวกเขาไม่น่าหนักหนาเชื่อถือขึ้น ท่ามกลางการยอมรับความสามารถของบุคคลที่การกระทำของมากกว่าคำพูด

สรุป

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การเดินทางไปทำงานต่างประเทศเป็นปฏิบัติการหนึ่งในการต่อรองกับการพัฒนาของผู้คนในชนบท ด้วยการ

ปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาตลอดจนสมาชิกในครอบครัวเมื่อคืนถิ่นกลับบ้านเกิด เพื่อให้พ้นไปจากการถูกกักขังไว้กับการเป็นชาวนาที่ล้าหลังหรือไม่พัฒนา ท่ามกลางบริบทการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งด้านหนึ่งผู้คนในชนบทตกอยู่ในความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมท่ามกลางการพัฒนาที่มุ่งไปสู่ความทันสมัย โดยปฏิบัติการอุปโลกปโลกข้างต้นได้สะท้อนถึงความพยายามที่จะปลดปล่อยตนเองออกไปจากการครอบงำกักขังไว้กับความเป็นคนล้าหลังที่สร้างขึ้นจากการจัดระเบียบพื้นที่ของวาทกรรมการพัฒนาที่มุ่งไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ด้วยการบริโภคความทันสมัยผ่านการเชื่อมโยงระหว่างตนเอง สิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนประสบการณ์ที่อ้างอิงกับความทรงจำในต่างแดนที่มีนัยของพื้นที่ว่ามีความเจริญหรือพัฒนาไปกว่าพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ เช่นที่ Rofel (1997: 174) เสนอให้พิจารณาว่าทหกรรมความทันสมัยมากไปกว่ามิติของการผลิตและการครอบงำของวาทกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ควรหันมาสนใจว่าวาทกรรมนั้นถูกบริโภคอย่างไร โดยใคร ทำไม หรือเพื่ออะไร ผ่านการตีความของกลุ่มคนเหล่านั้นเอง

ดังเช่นเรื่องราวของชาย ผู้เรียกตนว่าเป็น พ่อของบ้าน ผู้หาเลี้ยงครอบครัวกำลังถูกทำลายด้วยช่องทางในการทำมาหากินของพวกเขาในบ้านเกิดไม่อาจนำมาซึ่งความมั่นใจต่อความสามารถในการทำงานที่ให้ผลตอบแทนเป็นเงินตราได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้รายได้ที่เกิดจากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศนั้น เป็นทั้งเป้าหมายและเครื่องมือในการเข้าถึงหรือนำมาซึ่งความสามารถในการบริโภคอุปโภคที่เป็นหนทางสำคัญต่อการแสดงความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตให้มีนัยว่าก้าวหน้ากว้างไกลกว่าที่พวกเขาเคยเป็นและอยู่ก่อนจะเดินทางข้ามแดน ด้วยการครอบครองสิ่งของเครื่องใช้ การเปลี่ยนแปลงบ้านเรือน ความสำเร็จทางการศึกษาของลูกๆ ตลอดจนมีเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางขึ้น ล้วนสำคัญต่อการสร้างความทรงจำและตอกย้ำความภาคภูมิใจของพวกเขา ไปพร้อมกับเป็นส่วนหนึ่งของการประกาศความสำเร็จที่ได้จากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ ให้ปรากฏสู่

สายตาของผู้คนในชุมชนที่เฝ้ามองและร่วมเป็นสักขีพยาน ในการปรับเปลี่ยนแบบแผนความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่ในฐานะผู้บริโภครูปโภค ได้ต่างไปจากเดิมที่เคยอยู่ในภาวะของครัวเรือนที่ต้องพึ่งพากายนอก ไปสู่ภาวะที่สามารถพึ่งพาตนเองหรือเป็นที่พึ่งพาให้แก่ผู้อื่นได้ เพื่อพิสูจน์และยืนยันความเป็นคนไปไกล ผู้ที่สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และดำรงความเป็นผู้บริโภคได้อย่างต่อเนื่อง

โดยเฉพาะช่วงเวลาที่พวกเขาใช้ความสามารถในการบริโภคอุปโภคสินค้าที่มีนัย “ความทันสมัย” มาช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับประสบการณ์และความสำเร็จในการเดินทาง ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายที่จะต่อต้านกับการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมโดยตรง แต่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะดิ้นรนต่อรองเพื่อหาที่ทางให้ตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ภาคภูมิใจ ภายในอุดมการณ์การพัฒนาที่ทำให้พวกเขาพบว่า ตนเองดำรงชีวิตในพื้นที่ที่เรียกว่า ลำห้วย ซึ่งการบริโภคเป็นหนทางหนึ่งในการปลดปล่อยออกจากการฝังตรึงพวกเขาไว้กับพื้นที่ดังกล่าว ดังคำพูดของป้าแก้วเกี่ยวกับความภาคภูมิใจและความสุขจากชีวิตที่เปลี่ยนแปลงหลังจากสามีกลับจากการไปทำงานในสิงคโปร์ว่า “ไปก็ต้องดีกว่าอยู่ มีหน้ามีตา เชิดหน้าชูตาได้...ลูกเรียนจบ ไปไหนก็ม่วนใจ เชิดหน้าชูตา”

ขณะเดียวกันความสามารถในการหารายได้เพียงพอกับการใช้จ่าย จนทำให้สมาชิกในครัวเรือนโดยเฉพาะภรรยาและลูกๆ ไม่ต้องออกไปหางานทำต่างบ้าน และการใช้จ่ายทางการศึกษาเพื่อลูกๆ ช่วยสร้างและตอกย้ำภาพลักษณ์ของการเป็นสามีและพ่อที่ดี ซึ่งสะท้อนถึงการเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ประกอบกับไม่ใช่ทุกรายที่ประสบความสำเร็จจากการเดินทางดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา ที่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพมีมากขึ้น และจำนวนคนที่ถูกหลอกหรือล่อลวงจากเส้นทางดังกล่าวมีมากขึ้น ทำให้ผู้ชายที่ตัดสินใจไปในเวลานี้และประสบความสำเร็จกลับมาแล้วนั้นมีความโดดเด่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยการอ้างถึงความสามารถในการประสบความสำเร็จ

สำเร็จจากการทำงานในต่างประเทศและความสามารถในการบริโภคอุปโภคเมื่อครั้งคืนถิ่นกลับสู่บ้านเกิด มาช่วยในการสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นคนพร้อมทำงานเพื่อชุมชน

ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศจึงมีนัยสำคัญต่อความสามารถในการแสดงควมมีตัวตนตามความคาดหวังของชุมชน ในฐานะที่เป็นผู้ชายที่มีความรับผิดชอบสามารถเป็นที่พึ่งให้กับครอบครัว และสร้างการยอมรับจากคนในชุมชน เพื่อปูทางสู่การมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของหมู่บ้าน เนื่องจากความสำเร็จจากการทำงานในต่างแดนเอื้อให้ชายผู้เป็นพ่อ สามารถพิสูจน์ความเป็นชายที่เติบโตขึ้นในด้านความเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ต้องรักษาและสะสมความมั่งคั่งของครัวเรือน และเมื่อพวกเขาคืนถิ่นกลับมาสามารถเปลี่ยนแบบแผนความสัมพันธ์ของครัวเรือนตนเองกับครัวเรือนอื่นๆ ไปสู่ภาวะการเป็นผู้พึ่งพาได้ ผู้ที่พร้อมเสียสละทรัพยากรเงินและเวลาในการทำมาหากินมาทำงานเพื่อส่วนรวมได้ ซึ่งสอดคล้องกับภาพการทำงานพัฒนาของผู้นำหมู่บ้านที่ชาวบ้านมองว่า ไม่มีเวลาทำงานที่แน่นอน บ่อยครั้งต้องละจากกิจกรรมก่อรายได้ไป และต้องคอยเดินทางติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ เพื่อรับรู้ข่าวสารข้อมูลและต่อรองเพื่อนำโครงการพัฒนามาสู่ชุมชน

เชิงอรรถ

1. บทความนี้ตัดทอนและเรียบเรียงใหม่ จากงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเรื่อง “อัตลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติคืนถิ่นกับการต่อรองการพัฒนาของชาวบ้านในจังหวัดลำปาง” ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2551
2. ชื่อหมู่บ้านไม่ได้ถูกระบุไว้และชื่อบุคคลในบทความนี้เป็นนามสมมุติ เนื่องจากข้อมูลที่นำมาใช้เพื่อการศึกษา มีการพาดพิงถึงบุคคล และประเด็นที่นำเสนออาจนำมาซึ่งความเสียหายของผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่ถูกกล่าวถึงได้
3. สถิติของกรมการจัดหางานพบว่า จังหวัดลำปางมีจำนวนแรงงานที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศสูงที่สุดในภาคเหนือ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2542
4. จำนวนดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเดือนเมษายน พ.ศ. 2548 โดยเป็นจำนวนที่นับเฉพาะคนที่เดินทางไปทำงานในต่างประเทศและกลับมาประเทศไทยแล้ว ซึ่งไม่ได้รวมคนที่ยังคงทำงานในต่างประเทศ
5. ในปี 2528 ค่าจ้างแท้จริงเฉลี่ยของลูกจ้างไร้ฝีมือในงานก่อสร้างอยู่ที่ 1,107 บาทต่อเดือน ขณะที่ค่าเฉลี่ยในทุกอุตสาหกรรมอยู่ที่ 1,114 บาท และเพิ่มขึ้นเป็น 3,032 บาท ในปี 2531 ขณะที่การศึกษาของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน สำรวจพบว่า ค่าจ้างเฉลี่ยของลูกจ้างทุกประเภททุกขนาดอุตสาหกรรมทั้งประเทศอยู่ที่ประมาณ 3,927 บาท ต่อเดือนในปี 2534 ขึ้นเป็น 5,406 บาทในปี 2536 และเป็น 5,693 บาทในปี 2538 (อ้างใน นิคม จันทรวิฑูร, 2544: 110-113)

บรรณานุกรม

- กัณณิกา อังศุณสมบัติ. 2546. *ชีวิตและการเปลี่ยนแปลงของแรงงานไทย หลังกลับจากการทำงานต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: โครงการการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2539. *หมายเหตุวัฒนธรรมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: แพรวล้านกัมพู.
- พัฒนา กิติอาษา. 2545. “คนข้ามแดน: นาฏกรรมชีวิตและการข้ามพรมแดนในวัฒนธรรมอีสาน,” *วารสารสังคมศาสตร์*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 15 (1): 109-166.
- พวงทอง ทิพย์แดง. 2546. *ผลกระทบของแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศ: กรณีศึกษา จังหวัดสุโขทัย*. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สุภาวดี จันทวานิช. 2544. *ตลาดแรงงานไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับ ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจถดถอย ในปลายทศวรรษที่ 90*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย.
- สุมาลี ปิตยานนท์. 2545. *ตลาดแรงงานไทยกับนโยบายรัฐ*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนา สุภัทศีล. 2544. *วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชุมชนชนบท อำเภอดากโบ จังหวัดนราธิวาส*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อมรรัตน์ บุญนาค. 2542. *ปัญหาแรงงานไทยในการไปทำงานต่างประเทศ: ศึกษากรณีจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง*. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรรักษ์ วงศ์ปราชญ์. 2539. *ทัศนะของแรงงานไทยในจังหวัดลำปางต่อการไปทำงานต่างประเทศ*. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง การปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยาสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. มปท. “รู้น้อย อยากกรวย สาเหตุค่านิยมแรงงานไทยไปนอก”. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.yes-wedo.com> (16 เมษายน 2551).
- Brandth, Berit, and Marit S. Haugen. 2005. “Doing Rural Masculinity – From Logging to Outfield Tourism”, *Journal of Gender Studies*. 14(1): 13-22.
- Donnan, Hastings, and Thomas M. Wilson (eds.) 1999. *Borders: Frontiers of Identity Nation and State*. Oxford and New York: Berg.
- Grimes, Kimberly. 1998. *Crossing Borders: Changing Social Identities in Southern Mexico*. Tucson: The University of Arizona Press.

- Hart, G. et al (eds.). 1989. *Agrarian Transformations: Local Processes and the State in Southeast Asia*. Berkeley: University of California Press.
- Hirai, Kyonosuke. 2002. "Exhibition of Power: Factory Women's Use of the Housewarming Ceremony in a Northern Thai Village", in Shigeharu Tansbe and Charles F. Keyes (eds.) *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos* (pp.185-201). Richmond and Surrey: Curzon.
- Kearney, Michael. 1996. *Reconceptualizing the Peasantry: Anthropology in Global Perspective*. Boulder: Westview Press.
- Kelly, Philip. 1999. "Rethinking the "Local" in Labour Markets". The Consequences of Cultural Embeddedness in a Philippine Growth Zone", *Singapore Journal of Tropical Geography* 20(1): 56 – 75.
- Liu, Xin. 1997. "Space, Mobility, and Flexibility: Chinese Villagers and Scholars Negotiate Power at Home and Abroad", in Aihwa Ong and Donald Nonini (eds.) *Ungrounded Empires: The Cultural Politics of Modern Chinese Transnationalism* (pp. 91-114). New York and London: Routledge.
- Pattana Kitiarsa. 2003. *Lives of Hunting Dogs: Rethinking Thai Masculinities Through an Ethnography of Muay Thai*. Nakon Ratchasima: Somboon Printing.
- Rigg, Jonathan. 2001. *More than the Soil: Rural Change in Southeast Asian*. Essex: Pearson Education.
- Rofel, Lisa. 1997. Rethinking Modernity: Space and Factory Discipline in China, in Akil Gupta and James Ferguson (eds.) *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*
- Tai, Yoko. 2002. 'Impacts of International Labor Migration on Socio-Economic Situation in Northern Thailand: A Case Study of Thapladuk Village, Lamphun Province'. M.A. Thesis, Chiang Mai University.
- Weyland, Petra. 1993. *Inside the Third World Village*. London & New York: Routledge.